

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA**

Ligita Šerytė

**VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ ASMENINĖ BAUSMIŲ PATIRTIS IR
NUOSTATOS Į BAUSMES ŠEIMOJE**

Magistro darbas

Magistro darbo vadovas- dr.doc. Gražina Morozova

Šiauliai 2005

Turinys

Anotacija

Įvadas	4
1. VAIKŲ BAUSMIŲ TEORINIAI ASPEKTAI	7
1.1. Bausmių taikymo istorinė apžvalga. Bausmių taikymas pasaulyje ir Lietuvoje	7
1.2. Bausmių taikymas vaikų auklėjimo procese	10
1.2.1. Bausmės samprata	10
1.2.2. Bausmių kilmės teoriniai požiūriai	12
1.2.3. Bausmių rūšys	13
1.2.4. Bausmių taikymo sąlygos	16
1.2.5. Fizinio ir verbalinio bausmių poveikis	18
1.3. Auklėjimo stiliai	22
1.4. Apibendrinimas	24
2. VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ ASMENINĖS BAUSMIŲ PATIRIES IR NUOSTATŲ Į BAUSMES ŠEIMOJE TYRIMAS	25
2.1. Vyresniųjų klasių mokinių asmeninės bausmių patirties ir nuostatų į bausmes šeimoje tyrimo instrumento metodologinis pagrindimas	25
2.2. Vyresniųjų klasių mokinių asmeninės bausmių patirties ir nuostatų į bausmes šeimoje tyrimo rezultatų analizė	29
2.2.1. Demografinė tyrimo imties charakteristika	29
2.2.2. Vyresniųjų klasių mokinių asmeninė bausmių patirtis	31
2.2.3. Vyresniųjų klasių mokinių nuostatų į bausmes šeimoje ir asmeninės bausmių patirties tyrimo rezultatų lyginamoji analizė	36
2.2.4. Kompromiso paieška ir diktatas	39
2.2.5. Bausmės kaip auklėjimo priemonės būtinumas	44
2.2.6. Nežeminančios bausmės	46
2.2.7. Apibendrinimas	47
Išvados	48
Literatūra	49
Reziumė	52
Priedai	54

ANOTACIJA

Magistro darbe analizuojama bausmių patirties įtaka nuostatoms į vaikų auklėjimą. Siekiama atskleisti, kaip vaikystėje patirtos bausmės įtakoja jauno žmogaus nuostatas į bausmių taikymą šeimoje.

I darbo dalyje pateikiami bausmių teoriniai aspektai, įvairių autorių bausmių samprata, šioje srityje atlikti moksliniai tyrimai, bausmių rūšių klasifikacija, jų taikymo sąlygos ir kt. Analizuojant mokslinę literatūrą siekiama atskleisti fizinių ir verbalinių bausmių įtaką vaiko asmenybei.

Remiantis išanalizuota moksline literatūra konstruojamas patirtų bausmių įtakos nuostatoms į bausmių taikymą teorinis-hipotetinis modelis.

II magistro darbo dalyje pateikiamas vyresniųjų klasių mokinių asmeninės bausmių patirties ir nuostatų į bausmes šeimoje tyrimas. Tyrimas atliktas 4 vidurinėse mokyklose ir gimnazijose, remiantis kiekybine tyrimo metodologija. Tyrime dalyvavo 332 respondentai.

Apdorojus tyrimo duomenis įprastiniais deskriptyviniais statistiniais metodais pateikiama respondentų asmeninės bausmių patirties ir nuostatų į tam tikrą auklėjimo stilių lyginamoji analizė. Tyrimai atskleidė, kad į diktatą linkę respondentai dažniau patirdavo fizines bei su laisvių apribojimu susijusias bausmes ir patys taikytų fizines ar agresyvias verbalines bausmes. Linkusieji ieškoti kompromiso dažniau patirdavo verbalines bausmes bei ignoravimą ir patys taikytų verbalines bausmes ar vaiko laisvių apribojimą.

Formuluojama išvada: hipotezė, jog jaunas žmogus savo būsimoje šeimoje auklėdamas vaikus bus linkęs vadovautis bausmių modeliu, kurį patyrė vaikystėje, pasitvirtino.

Į V A D A S

Socialinis aktualumas. Bausmės kaip auklėjimo plačiaja prasme priemonė kilo iš mūsų protėvių. Jos buvo suvokiamos kaip savaime suprantama, sudėtinė auklėjimo proceso dalis ir plačiai taikoma šeimoje. Ir tik keičiantis požiūriui į žmogų, stiprėjant demokratinėms vertybėms ir pagarbai žmogaus teisėms, bausmės, o ypač fizinės bausmės imamos vertinti kaip tam tikras neigiamas socialinis reiškinys, kuris ne tiek auklėja, kiek žaloja žmogų.

Tačiau iki šių dienų daugumoje šeimų bausmės yra laikomos papildoma vaiko auklėjimo priemone. Yra manoma, kad bausmės konkrečiau ir patikimiau ugdo geidžiamą vaiko vertybių sistemą ir užkerta kelią daugeliui neigiamų socialinių pasekmių.

Bausmėms nepritariantys teigia, jog tokia priemonė sukelia tik dar daugiau problemų ir neigiamų pasekmių. Bausmes patiriantys vaikai kaupia keršto ir neapykantos jausmą, sunkiai bendrauja su kitais žmonėmis, tampa agresyvūs, jie menkai suvokia savo vertę, o ir vėliau suaugę visą tai taiko savo vaikams. (Jašinskaitė, 2001).

Kokia asmenybe taps užaugęs vaikas, kokius santykius jis kurs su aplinkiniais žmonėmis ir savo būsimais vaikais daug priklauso nuo tėvų ir vaikų santykių šeimoje, kuriuos lemia tėvų auklėjimo stilius, fizinių bei verbalinių bausmių naudojimas. Daugeliui tėvų baudimas už netinkamą elgesį ir discipliną šeimoje asocijuojasi su mušimu ar kitomis fizinėmis, verbalinėmis bausmėmis. JAV ekspertai, apklausę per 1000 tėvų, auginančių vaikus, priėjo išvados, kad daugelis tėvų visiškai nenučiuokia apie vaikų elgesį ir nesupranta jų poreikių. 61 proc. amerikiečių tėvų mano, kad mušimas yra normali bausmė, nors įvairiais tyrimais ir įrodyta, kad fizinės bausmės gali būti žalingos. (Chamberlain, Patterson, 1995; Benatar 1998).

Weyman-Reichardt (2004) teigia, kad 50 proc. visų tėvų neranda nepriimtinosiems jiems situacijose kitos išeities, kaip tik taikyti bausmes. 2000 metais atlikta apklausa Vokietijoje patvirtina, kad 90 proc. tėvų naudoja bausmes, o ypač auklėja antausiais.

Mikalajūnaitė (1999) pažymi, kad viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ 1998 m. atliktos apklausos duomenimis, Lietuvoje šeima paprastai tęsia auklėjimo tradicijas. Vaikus muša kas antras vaikų turintis mūsų šalies gyventojas. Nuo tėvų bausmių patirties priklauso ar jie taiko tokias bausmes savo vaikams. Dažnai vaikystėje tėvų mušti respondentai savo vaikus diržu baudžia gerokai dažniau. $\frac{2}{3}$ gyventojų, nepatyrę vaikystėje fizinių bausmių, vaikų nemuša. Vaikus tėvai dažniausiai baudžia už tuos pačius nusižengimus, už ką ir jie patys buvo bausti. Kas antras vaikystėje dažnai baustas žmogus pritaria nuomonei, kad bausmės ypač fizinės yra būtina auklėjimo priemonė, o du iš penkių, kad fizinės bausmės padeda vaikui tapti geresniu žmogumi. Kas septintas vaikystėje nepatyręs fizinių bausmių, vis tiek mano, kad kai kuriems vaikams bausmės padeda tapti geresniais ir laiko jas būtina auklėjimo

dalimi. 2002m. VU Socialinės pediatrijos ir vaikų psichiatrijos klinikų atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvoje plačiai taikomos verbalinės ir fizinės bausmės. 93,3 proc. atvejų tėvai bara, 53,1 proc. draudžia užsiimti mėgstama veikla, 23 proc. muša vaiką ranka, 19 proc.- diržu ir t.t. (BNS duomenys, 2003).

Dažniausiai baudžiantys vaikus tėvai įsitikinę, kad bausmės padeda išugdyti gerus žmones, daro teigiamą poveikį asmenybės formavimuisi. Tačiau yra ir tokių, kurie mano, kad vaikų bausti negalima, nes tai žemina vaiką, žiauru ir žalinga.

Mokslinis aktualumas. Bausmių šeimoje problema aktuali ir mokslininkų tarpe. Dobson (1995) vaiko baudimą mušimu laiko normalia pedagogine priemone, jei tuo nesiekama įskaudinti vaiką ar išlieti ant jo pyktį. Peters (1999) teigia, jog vaikus drausminti reikia atsižvelgiant į jų amžių, galimybes ir būdą. Campbell (1999; 2000) pažymi, kad bausti (ypač fizinėmis bausmėmis) reikia tik blogiausiu atveju. Ostrovskaja (1995) teigia, kad bausmė tada įgyja auklėjamąją prasmę, kai ji veikia vaikų sąmonę. Bausmė auklėjamoji poveikio priemonė, todėl ji turi būti humaniška. Weyman-Reichardt (2004) pabrėžia, kad tarp moralinių nuostatų ir faktinio elgesio auklėjant yra didelis neatitikimas. Gurtler (2002) darbais įrodo, kad bausmės ne tik neduoda jokios naudos, jos kenkia santykiams tarp tėvų ir vaikų, blokuoja galimybes bandyti suprasti vienas kitą ir prisitaikyti. Kraig (2000), Benatar (1999), Chamberlain ir Patterson (1995) teigia, kad bausmių taikymo tikimybė didėja, jei tėvai patys vaikystėje kentėjo nuo bausmių, o ypač fizinių. Gyamfi, Jackson (1998) savo darbuose pabrėžia, kad šeimos ir auklėjimo modelis yra perteikiamas iš kartos į kartą. Vaikai iš savo tėvų išmoksta tokio elgesio (modeliuoja), laikydami jį priimtiniu ir vėliau, suaugę, taiko tokius pačius auklėjimo principus savo vaikams. Apie bausmių žalą vaikui rašo ir vaikų bei paauglių psichiatras Blažys (1999), Šatas (1999), Mikalajūnaitė (1999), Žukauskienė (1998; 2001), Matulienė (1997), Jovaiša (1995), Miškinis (1993; 2003) ir kt. Apie fizines ir žodines bausmes, kurias naudodami tėvai kartais persistengia ir neauklėja, o daro žalą savo vaikams rašė pedagogai Geniušas, Vabalas – Gudaitis ir kt.

Probleminiai klausimai.

Kaip vaikystėje patirtos bausmės įtakoja jauno žmogaus nuostatas į vaikų auklėjimą bausmėmis? Ar yra tendencija, kad vaikas perima savo tėvų auklėjimo modelį?

Tyrimo objektas. Vyresniųjų klasių mokinių asmeninė bausmių patirtis ir nuostatos į bausmes šeimoje.

Tyrimo hipotezė. Tikėtina, kad jaunas žmogus savo būsimoje šeimoje auklėdamas vaikus bus linkęs vadovautis bausmių modeliu, kurį patyrė vaikystėje.

Tyrimo tikslas. Atskleisti vyresniųjų klasių mokinių asmeninę bausmių patirtį ir nuostatas į bausmes šeimoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Mokslinės literatūros pagrindu sukonstruoti patirtų bausmių įtakos žmogaus nuostatoms į bausmių taikymą teorinį – hipotetinį modelį.
2. Remiantis teoriniu modeliu sukurti nuostatų į vaikų baudimą šeimoje tyrimo metodiką.
3. Atlikti tyrimą vyresnėse bendrojo lavinimo mokyklos klasėse, gimnazijose.
4. Apdoroti tyrimo duomenis kiekybiniu duomenų apdorojimo metodu.
5. Pateikti tyrimo išvadas.

Tyrimo metodai .

Duomenų rinkimo metodai:

- mokslinės literatūros analizė.
- apklausa raštu - anketavimas .

Duomenų apdorojimo metodai:

- Duomenų apdorojimas taikant įprastinius deskriptyvinius statistikos metodus.

Tyrimo imtis.

332 Panevėžio m. vidurinių mokyklų, gimnazijų 11–12 klasių mokiniai.

Mokslinis reikšmingumas.

Darbas pasižymi naujumu, nes respondentais pasirinkti vyresniųjų klasių mokiniai. Daugumoje tyrimų, atliktų įvairių mokslininkų, buvo apklausiami jaunesnio amžiaus vaikai arba tėvai siekiant išsiaiškinti kokias jie patiria arba taiko bausmes šeimoje. Pasirinkti 11-12 klasių mokiniai yra jau susiformavusios asmenybės, greit patys kurs šeimas, todėl labai svarbi jų asmeninė bausmių patirtis ir nuostatos į bausmes šeimoje. Tikėtina, kad tokio amžiaus mokiniai realiai, tiksliai, be įvairių išsisukinėjimų, sušvelninimų atsakys į klausimus. Įdomu, kaip patys vaikai suvokia ir vertina „radikalias“ auklėjimo priemones, kokius vaikų auklėjimo metodus ketina taikyti savo vaikams.

Darbo struktūra.

Šis magistro darbą sudaro : įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (58 šaltiniai lietuvių, rusų, vokiečių, anglų kalbomis), reziumė vokiečių kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 7 lentelės, 12 paveikslų.

Prieduose pateikiama anketa, paveikslai ir lentelės, vaiko memorandumas tėvams.

1. VAIKŲ BAUSMIŲ TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Bausmių taikymo istorinė apžvalga. Bausmių taikymas pasaulyje ir Lietuvoje

Vienas labiausiai paplitusių vaikų elgesio taisymo būdų yra bausmės. Tėvai griebiasi jų todėl, kad stokoja kantrybės, kartkartėmis nežino, ką daryti, arba tikisi labai greito teigiamo rezultato. Pati bausmė yra gana sudėtingas pedagoginio poveikio būdas, reikalaujantis didelio tėvų takto, kantrybės ir išmanymo.

Bausmės - senos, kaip ir pati žmonija. Žmonėms (ypač tėvams) anot Valko (cit. Miškinis, 1993) visada reikėdavo koreguoti elgesį tų žmonių, kurie nepakludavo nustatytai tvarkai, nesilaikė bendravimo taisyklių, buvo tinginiai, bailiai ar egoistai. Pirmykščių žmonių ugdymo vyksme griežtumo, o juolab žiaurumo buvo nedaug, ugdymas „buvo švelnus“. Jeigu ir buvo vartojamos bausmės, „tai retai ir lengva forma“. Tėvai taip brangino savo vaikus, kad kūno bausmės laikė kažkuo „nenatūraliu, neprotingu, nedoru“.

Kaip teigia Miškinis (1993), vergovinėje visuomenėje vaikai buvo žiauriai mušami. Kinijoje bausmėmis buvo siekiama griežtos drausmės, paklusnumo ir nuolankumo vyresniesiems. Labai negailestingai su vaikais būdavo elgiamasi senovės Romoje: nepaklusę tėvams vaikai būdavo skaudžiai plakami, baudžiami, o kartais net nužudomi. Graikai jaunimą bausdavo, norėdami užgrūdinti vaiko charakterį, valią, parengti gerą karį.

Viduramžiais manyta, kad ugdymas šeimoje be fizinių bausmių iš vis neįmanomas. Fizinės bausmės rezultatas - skausmas - pažadina žmonių jausmus, kurie padeda geriau suvokti, kas yra gera, o kas bloga. Tokiu būdu bausmės, o ypač fizinės bausmės buvo būdas sukelti skausmą ir paskatinti vaikus geriau elgtis.

Miškinis (2003) pažymi, kad suklestėjus renesansui (XIV-XVI a.), požiūris į vaikų auklėjimą ir baudimą pamažu keitėsi. Pedagogai humanistai pradėjo pagarbiau žiūrėti į vaiką, pasisakė prieš bausmių praktikavimą. Anglų filosofas ir pedagogas Lokas įrodinėjo, kad šiurkštumu, prievarta, mušimu negalima pasiekti teigiamų auklėjimo rezultatų. Kūno bausmėmis jis pataria bausti tik tada, kai susiduriama su dideliu užsispyrimu ir atviru nepaklusnumu. Prancūzų švietėjas Ruso teigė, kad vaikai turi būti auklėjami natūraliai, atsižvelgiant į jų prigimtį. Prieš fizines bausmes pasisakydavo Pestalocis, Dystervėgas ir kiti to meto pedagogai. Pestalocis teigė, kad bausmės gali slopinti augančio žmogaus vystymąsi, todėl vaiką auklėti reikia „kantrumu ir savo dorybėmis“.

Rusų pedagogas Ušinskis teigė, kad naudojant bausmes galima išauklėti ir vergą, ir stiprią, dorą asmenybę. Svarbu, kokios bus tos bausmės ir kaip jos bus taikomos. Jis manė, kad

bausmes reikia naudoti tik išimtiniais atvejais, o prieš jas skiriant būtina gerai viską pasverti ir nesikarščiuoti. Svarbiausia - kad bausmės atitiktų nusižengimą ir nebūtų pernelyg dažnos.

Tiek renesanso, tiek vėlesniais laikais buvo aktyvių bausmių šalininkų. Vokiečių pedagogas ir filosofas Herbertas (1776-1841) teigė, kad bausmė yra viena paveikiausių vaikų auklėjimo priemonių. Be fizinių bausmių, Herbertas siūlė taikyti „laisvės atėmimą“, „palikimą be pietų“, „stovėjimą ar klūpėjimą kampe“ ir pan. Jo manymu, tokios bausmės leidžia pažaboti gaivališkas vaiko galias, skiepija teisingas pažiūras į gyvenimą. Kaizeriniai įstatymai draudė ne mušti, bet sužaloti vaiką. Dėl to daugelyje knygų, vadovėlių buvo teikiami metodiniai nurodymai, kaip ir už ką mušti vaikus, kokias bausmių rūšis praktikuoti šeimose. Herberto bausmių sistema buvo labai paplitusi Vokietijos ir Rusijos gimnazijose, taip pat Prancūzijos licėjuose. Kai kuriose užsienio šalyse fizinės bausmės išliko iki XX a. vidurio - Vokietijoje fizinės bausmės buvo plačiai taikomos XX a. pirmoje pusėje ir panaikintos tik 1950 m., Švedijoje dar XX a. 7-ajame dešimtmetyje vyko diskusija dėl bausmių panaikinimo.

Lietuvių liaudies pedagogika taip pat nebuvo labai liberali bausmių požiūriu, ypač daug liaudies išminties, įprasmtos pedagoginiuose reikalavimuose, slypi patarlėse ir priežodžiuose. Liaudies pedagogų netenkino tik žodiniai draudimai, jie rekomendavo ir fizines bausmes. Pačia rimčiausia bausme buvo laikomas tėvo diržas. Diržas, botagas ar virvė buvo vartojami paaugusiems vaikams bausti. Bausmės vartotos ne iš karto: pirmiausia būdavo draudimai, paskui – pabauginimai, jei nepadėdavo, ateidavo bausmės metas. (Miškinis, 2003)

Vaikų auklėjimas ir disciplina šeimoje daugeliui asocijuojasi su bausmėmis. Nuo žilos senovės suaugusieji, pirmiausia, aišku, tėvai, mušdavo vaikus, taip išliedami pyktį, parodydami nepasitenkinimą vaikais ir jų elgesiu. Kitokio poveikio būdo nežinota, o kalba, kaip komunikacijos priemonė vystėsi lėtai.

Šatas (1999) teigia, kad įprotis mušti vaikus ranka, diržu, lazda, rykšte ar kitais daiktais – nuo seno plačiai paplitęs reiškinyvis visame pasaulyje. Iš kartos į kartą perduodamas klaidingas įsitikinimas, kad tik pliekiant vaiką rykšte ar diržu galima užauginti jį doru žmogumi. Autorius pateikia tokius duomenis apie pasaulyje atliktus tyrimus šioje srityje. Anglų psichologai John ir Elizabeth Newson, 1995 m. atlikę tyrimą ir apklausę daug moterų, nustatė, kad net 63% motinų mušė savo net vienerių metų neturinčius kūdikius.

JAV 1995 m. apklausus 3232 šeimų, turinčių vaikus iki 17 m., pasirodė, kad 89 proc. tėvų mušė savo 3 metų vaikus, o maždaug $\frac{1}{3}$ jų taip „auklėjo“ savo vaikus tol, kol jiems sukako 15 – 17 metų.

Airijos kovos prieš žiaurų elgesį su vaikais draugijos užsakymu atlikta apklausa parodė, kad iš 1001 apklaustų suaugusiųjų net 86 proc. vaikystėje buvo bausti fizinėmis bausmėmis. Iš jų

10 proc. buvo kumščiuojami, 37 proc. buvo mušami koku nors daiktu, 8 proc. buvo spardomi ir kt.

Australijoje 1997 m. atlikto tyrimo duomenimis, 81 proc. berniukų ir 74 proc. mergaičių buvo mušti motinos, o iš tėvo fizinių bausmių sulaukė 76 proc. berniukų ir 63 proc. mergaičių.

Korėjoje 1992 m. Vaikų apsaugos asociacijos atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad net 97 proc. vaikų buvo bausti fizinėmis bausmėmis, daugelis jų – žiauriai.

Indijoje 1991 m. atliktų tyrimų duomenimis, 91 proc. apklaustų studentų vyrų ir 86 proc. moterų vaikystėje buvo baudžiami fizinėmis bausmėmis.

Mušimas kaip auklėjimo ir drausmės palaikymo būdas naudojamas ir Vokietijoje (60 proc. tėvų ir 70 proc. motinų prisipažino, kad muša savo vaikus), Rumunijoje, Italijoje, Prancūzijoje ir kitose šalyse.

Atlikti tyrimai (Chamberlain, Patterson, 1995; Benatar 1998) rodo, jog 61 proc. tėvų mano, kad mušimas yra normali bausmė, nors įvairiais tyrimais ir įrodyta, kad fizinės bausmės gali būti žalingos. 57 proc. tėvų mano, kad 6 mėn. vaiką galima išlepinti. Šiam teiginiui visiškai prieštarauja patys tyrimo organizatoriai ir daro išvadą, kad tėvai nesupranta vaikų poreikių ir neturi žinių apie vaiko elgesį bei discipliną.

Gurtler (2002), pateikia 2001 m. Erfurte atlikto tyrimo „Kokias bausmės patiria vaikai namuose“ rezultatus: dažniausia bausmė, patiriama vaikų ir jaunuolių yra antausiai 81,2 proc., 30,6 proc. mušimas diržu, tėvai dažnai taiko lengvas kūno bausmes 61 proc., 20,7 proc.- taiko sunkias kūno bausmes, 7,5 proc.- tėvai nenaudoja nei fizinių nei kitų bausmių, 10,7 proc. tėvų nepripažįsta fizinių bausmių. Autorė teigia, kad auklėjimas be bausmių išivyraus dar negreit. Tuo labiau, kad beveik 90 proc. visų respondentų, kurie buvo auklėjami bausmėmis vėliau, patys būdami tėvais, taikė fizines bausmes.

Lietuvoje nuo senų laikų viena iš priemonių auklėjant vaikus lieka fizinės bausmės už tikrus ir tariamus nusizengimus. 1998 metais gruodžio mėn. viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ atliko Lietuvos gyventojų reprezentatyvią apklausą, kurioje dalyvavo 1002, vyresni nei 18 m. gyventojai. „Šio tyrimo duomenimis, savo vaikus muša kas antras turintis vaikų Lietuvos gyventojas. Vaikams taikomos fizinės bausmės nėra dažnos. Baudžiama, „kai nėra kitos išeities“. Dažnai fizinės bausmes auklėdami vaikus naudoja tik 1 proc. apklaustųjų. Pusė respondentų savo vaikų nemušė ir nemuša.“ (Mikalajūnaitė, 1999)

Pasak Blažio (1999), daugelis tėvų, naudojančių fizines bausmes teigia, jog muša vaiką, norėdami jam gero. Gurtler (2002) pažymi, jog daugelis tėvų muša vaikus, „nes kažkada vaikystėje juos pačius mušė ir žemino, jie patys kažkada patyrė didelių nuoskaudų ir dabar yra praradę bet kokią viltį rasti vietą dabartiniame, greitai kintančiame pasaulyje. Tokių žmonių nereikėtų smerkti ar bausti, nes jiems stinga paprastos žmogiškos šilumos, elementarios

psichologinės ir socialinės pagalbos. Jiems reikia suvokti, kad egzistuoja ir kitos vaikų auklėjimo bei drausminimo priemonės, ne tik mušimas.”

2001 m. atlikti tyrimai Lietuvoje, pasak Vaicekauskienės (2002) rodo, kad suaugusiųjų reakcijos į blogą vaikų elgesį dažniausiai būna verbalinės. Jie išreiškia savo pyktį ir nepritarimą bardami (67,5 proc.): nuo švelnaus pabarimo iki baisaus ir ilgo rėkimo.

1.2. Bausmių taikymas vaikų auklėjimo procese

1.2.1. Bausmės samprata

Klausimai apie tai, kokios yra efektyviausios vaikų auklėjimo, disciplinos palaikymo strategijos, kas svarbiausia, auklėjant vaiką, ar vaikai perima tėvų modelį ir vėliau taiko jį auklėdami savo vaikus, kokios bausmės efektyviausiai veikia vaiką yra diskutuoti ir tiriami iki šiol. Šiuos klausimus nagrinėja ne tik pedagogai, bet ir psichologai, paskutiniu metu atliekantys vis daugiau tyrimų apie skirtingų disciplinų strategijų, auklėjimo metu taikomų bausmių poveikį vaikui, jo raidai bei sėkmingai socialinei adaptacijai (Gurtler, 2002; Straus, 1996, 1999; Chamberlain, Patterson, 1995 ir kt.).

Disciplina, kilusi iš lotynų kalbos žodžio “disciplinare” – mokyti, instrukuoti – yra auklėjimo sistema, kuri ugdo vaiko savikontrolę, elgesio kompetenciją ir kitas savybes, būtinas adekvačiam ir pilnavertiškam funkcionavimui socialinėje sistemoje (American Academy of Pediatrics, 1998; Chamberlain, Patterson, 1995). Efektyvi disciplinos sistema turi apimti tris pagrindinius elementus, kurių buvimu arba nebuvimu ir vertinamas disciplinos sistemos efektyvumas: 1) atitinkamai organizuotą mokomąją aplinką, kuri charakterizuojama pozityviais ir palaikančiais vaikų – tėvų santykiais; 2) sistemingo mokymo ir auklėjimo sistemą bei 3) nenorimo elgesio mažinimo ar pašalinimo strategiją (American Academy of Pediatrics, 1998).

Strategijos, kurios turi būti taikomos norint palaikyti discipliną, yra labai įvairios, jų taikymas ir efektyvumas neretai priklauso nuo to, kokio amžiaus yra vaikas, kokios jo asmenybinės ir kognityvinės savybės (Conger, Mussen, 1996). Ir nors efektyvi disciplina turi apimti minėtus tris elementus, tėvai, kalbėdami apie efektyvią discipliną, pirmiausiai akcentuoja nenorimo elgesio pašalinimo ar sumažinimo svarbą, t.y. daugumai tėvų efektyvi disciplinos strategija yra ta, kuri efektyviai sumažina ar panaikina nepageidaujamo vaiko elgesio apraiškas. Todėl viena dažniausių auklėjimo ir disciplinos palaikymo strategijų yra baudimas (Chamberlain, Patterson, 1995).

Baudimas yra apibrėžiamas kaip negatyvių stimulų pateikimas siekiant sumažinti ar panaikinti tam tikrą elgesį. Dažniausiai yra išskiriamos dvi baudimo arba bausmių formos:

žodinės bausmės, apimančios žodinius papeikimus ir nepritarimą ir *fizinės bausmės*, neretai vadinamos kūno bausmėmis (American Academy of Pediatrics, 1998; Conger, Mussen, 1996).

Bausmė, kaip teigia B. F. Skinneris (cit. Žukauskienės, 1998), yra pozityvaus paskatinimo nutraukimas arba negatyvus paskatinimas, t.y. bausmė yra arba atėmimas norimo arba davimas to, ko organizmas nenori. Tačiau, pasak autoriaus, bausdami nedaug ką pasieksime. Elgesys turi būti kontroliuojamas pozityviais stimulais. Tokios nuomonės laikosi daugelis elgesio specialistų.

Tyrimai rodo, kad fizinės arba kūno bausmės yra labai plačiai paplitęs fenomenas. Įvairių tyrimų duomenimis JAV fizinės bausmės savo vaikų auklėjime naudoja nuo 85 proc. iki 97 proc. tėvų. 95 proc. tėvų naudoja fizinės bausmės, paauglius baudžia apie 65 proc. tėvų (Day, Peterson, 1998; Giles-Sims, Straus, 1995; Straus, 1996 ir kt.). Bausmių dažnumo tyrimus neretai apsunkina tai, kad tiek tėvams, tiek vaikams yra sudėtinga atsiminti, kiek dažnai jų šeimose yra taikomos fizinės bausmės – daugumai tėvų ir vaikų pliaukštelėjimas ar lengvas mušimas yra tiek įprastas, kad yra labai greitai pamiršamas ir net nepriskiriamas fizinėms bausmėms (Giles-Sims, Straus, 1995).

Kalbant apie bausmes, o ypač fizinės bausmės ir jų taikymą vaikų auklėjime, svarbu tai, kaip fizinės bausmės yra apibrėžiamos. Pats paprasčiausias apibrėžimas, kurį pateikia Benatar (1998), išplaukiantis iš pačios fizinių bausmių sąvokos, yra toks: fizinės bausmės – tai bausmės taikomos kūnui. Kiek kitokią apibrėžimą pateikia Amerikos pediatrų akademija: fizinės bausmės – tai fizinio skausmo sukėlimas, atsakant į nepageidaujamą elgesį (American Academy of Pediatrics, 1998).

Patį tiksliausią ir dažniausiai naudojamą fizinių bausmių apibrėžimą pateikė vienas ryškiausių šios srities tyrinėtojų, kurio indėlis į fizinių bausmių taikymo, jo psichologinių efektų tyrimus yra labai didelis – Murray Straus. Pasak Straus, *fizinės bausmės* tai “fizinės jėgos panaudojimas, suteikiantis vaikui fizinį skausmą, bet fiziškai nežalojantis, siekiant modifikuoti ar kontroliuoti tam tikrą vaiko elgesį” (Straus, 1999).

Bausmė – pedagoginio poveikio, auklėjimo priemonė sąžinės išgyvenimams sukelti asmeniui, pažeidusiam bendro gyvenimo normą. Bausmių tikslas – ugdyti sąžinę, socialinę savimone ir dorą elgesį. (Jovaiša, 1993).

Bausmė - atpildas už nusikaltimą ar nusižengimą. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Bausmė – vienas individo elgesio reguliatorių – nemalonius pojūčius teikiantis atpildas už netinkamą elgesį. Prisideda prie įgūdžių susidarymo. Kartais susidaro sąmoningas arba nesąmoningas poreikis būti nubaustam ir tuo palengvinti tikrą ar įsivaizduojamą kaltę. (Psichologijos žodynas, 1993).

1.2.2. Bausmių kilmės teoriniai požiūriai

Pastaruoju metu yra atliekama labai daug tyrimų, tiriančių bausmių taikymo priežastis, tėvų, taikančių fizinės bausmės ypatybes, bausmių rūšis, bausmių patirtį (Day, Peterson, 1998; Giles-Sims, Straus, 1995; Gyamfi, Jackson, 1998 ir kt.), tačiau vieningos nuomones šiais klausimais kol kas nėra prieita. Todėl egzistuoja keletas teorinių požiūrių į tai, kas skatina tėvus taikyti bausmes (verbalines ir fizines).

1. *Psichologinis požiūris*

Šio modelio centre yra tėvų, taikančių savo vaikams bausmes asmenybė ir jos ypatybės bei šių tėvų šeimos istorija. Psichologinėje literatūroje yra minima, jog dažniausiai su vaiku žiauriai elgiasi tie tėvai, kuriems yra būdingas impulsyvumas, nesavarankiškumas, prislėgtumas, polinkis į depresyvumą, priklausomybes, kuriems trūksta savigarbos, savitvados įgūdžių, savikontrolės (Day, Peterson, 1998; Giles-Sims, Straus, 1995). Kai kurie autoriai teigia, kad bausmių taikymo tikimybė didėja, jei tėvai patys vaikystėje buvo patyrę verbalines ir fizines bausmes. (Kraig, 2000). Tam pritaria Gyamfi, Jackson ir kt. (1998), teigdami, kad šeimos ir auklėjimo modelis yra perteikiamas iš kartos į kartą. Kol kas nėra vienintelio atsakymo į klausimą, kodėl bausmės yra perduodamas iš kartos į kartą, tačiau vienas iš dažniausių aiškinimų, kad tai sąlygoja modeliavimas – vaikai iš savo tėvų išmoksta tokio elgesio, laikydami jį priimtiniu ir vėliau, suaugę, taiko tokius pačius auklėjimo principus savo vaikams (Kraig, 2000). Tokiu atveju bausmės gali būti vertinamos kaip šeimos tradicija ir jų taikymas tėvams gali atrodyti visai natūralus dalykas.

Reikia pažymėti, kad čia nėra vienareikšmio tiesioginio ryšio: ne visi tėvai, kurie vaikystėje buvo baudžiami, jas taiko ir savo vaikų auklėjime, ir ne visi tėvai, kurie taiko savo vaikams bausmes, patys vaikystėje nuo jų kentėjo (Benatar, 1998).

2. *Situacinis požiūris*

Šio požiūrio šalininkai bausmių taikymo priežasčių ieško žmogų supančioje aplinkoje. Požiūrio centre – tarpusavio santykiai šeimoje. Svarbu yra nustatyti socialines sąlygas, dėl kurių susidaro stresinė situacija šeimoje, iššaukianti netinkamą tėvų elgesį vaiko atžvilgiu, išanalizuoti vidinio šeimos funkcionavimo problemas, vaiko, kuris yra bausmių objektas, charakteristikas (Kraig, 2000). Šio požiūrio šalininkai teigia, kad fizinių bausmių taikymą neretai gali iššaukti tam tikros vaikų charakteristikos – mušamas vaikas tėvų paprastai yra matomas, kaip išsiskiriantis iš kitų, pasižymintis pernelyg dideliu pasyvumu ar aktyvumu ir pan. (Day, Peterson, 1998). Kitas faktorius, galintis įtakoti bausmių taikymo tikimybę gali būti nepalankios aplinkybės ar kritinė situacija šeimoje. Kraig (2000) pažymi, kad bausmės ypač fizinės bausmės dažnesnės tose šeimose, kurios atsiribojusios nuo išorinio pasaulio, yra socialiai izoliuotos.

3. Sociokultūrinis požiūris

Šiuo požiūriu bausmių taikymas analizuojamas, kaip tam tikrų socialinių ir kultūrinių sąlygų išdava. Šį požiūrį vadina sociologiniu. Autorius teigia, kad bausmių paplitimui, jų taikymo dažnumui įtakos turi tokie sociokultūriniai veiksniai, kaip šalies ekonominė situacija, teisinė sistema ir jos stabilumas/nestabilumas, socialinės paramos sistemos išsivystymas, visuomenės požiūris į vaiko teises, visuomenines vertybes, auklėjimo metodus ir pan. (Kraig, 2000).

Vaikas, kenčiantis nuo dažnų bausmių, suvokdamas pasaulį remiasi savo patirtimi ir pasaulį mato, kaip potencialiai grėsmingą, nesaugų. Modeliuodamas savo tėvų elgesį, vaikas išmoksta bausmių naudojimo, prievartos ir agresijos, jas vertindamas kaip priimtinas ir leistinas elgesio formas (Conger, Mussen, Kagan 1996).

Anot Černiaus (1992), tėvai auklėja savo vaikus taip, kaip jie buvo auklėti, nors patys to nepastebi. Moksliskai įrodyta, kad bausmės turi grįžtamąjį ryšį. Bausmės skatina didelį vaikų agresyvumą: kuo jie smarkiau buvo baudžiami, tuo jie tapo agresyvesni. Ir tai leidžia daryti išvadą, kad vaikai patyrę bausmes, bus linkę jas taikyti ir savo vaikams.

1.2.3. Bausmių rūšys

„Blogiui reikia priešintis iš visų jėgų. O priešintis galime drausme: papeikimais ir bausmėmis, žodžiu ir rykšte,- žiūrint, ko reikalauja pats dalykas, bet visuomet tuojau po prasižengimo”. (Komenskis, 1986).

Bausmė yra griežčiausia pedagoginio poveikio priemonė, tačiau ji, kaip ir bet kuri kita, yra priimtina. Bausmės turi padėti vaikams suprasti savo kaltę ir jausti atsakomybę už savo veiksmus, padėti suvokti, kad jis turi paisyti ne tik savo, bet ir kitų interesų. Vaikai privalo jausti kaltę už savo netikusį elgesį ir pažinti bausmės skonį.

Dažniausiai yra išskiriamos dvi baudimo arba bausmių formos: *žodinės bausmės*, apimančios žodinius papeikimus, nepritarimą ir *fizinės bausmės*, neretai vadinamos kūno bausmėmis (American Academy of Pediatrics, 1998; Conger, Mussen, 1996).

Kai vaikas blogai elgiasi, tėvai turi daug įvairių galimybių reaguoti į jo elgesį. Jie gali vaikui kantriai paaiškinti, kodėl jo veiksmai yra blogi, arba taikyti fizinę bausmę tokiam elgesiui nutraukti. Autoritarinio stiliaus tėvams nėra lengva pasiekti, kad vaikai laikytųsi jų pateikiamų reikalavimų ir taisyklių. Todėl jie dažniausiai kontroliuoja vaiko elgesį taikydami bausmes - tiek fizines, tiek žodines (vaiko kritiką). Vadovauti vaikų elgesiui nebaudžiant fiziškai tėvams nėra

lengva, nes reikia skirti laiko ir pastangų kitokiems bendravimo metodams kurti. (Žukauskienė, 2001).

Kendall (2001) išskiria dažniausias bausmių rūšis: kūno bausmės, vaiko uždarymas atskirame kambaryje ir malonumų apribojimas.

Ostrovskaja (1995) pažymi, kad pedagogika leidžia taikyti tokias bausmes : vaikui atimami malonumai, pramogos, kai jam neduodama skanėstų, priverčiama atsisakyti mėgiamų užsiėmimų, atsisakoma pirkti žadėtą daiktą, atidedamos išvykos ir kt. Neleistina vaikus bausti darbu, neduoti valgyti, neleisti pasivaikščioti - t.y. visu tuo, kas pažeidžia režimą ir kenkia normaliai vaiko savijautai ir normaliam fiziniam vystymuisi. Neleistinos fizinės bausmės. Bausmė ne baudžiamoji, bet auklėjamoji poveikio priemonė vaikui, todėl ji turi būti humaniška.

Drausminimas gali būti trumpas perspėjimas, rimtas pokalbis dviese arba pabarimas šeimos rate. Reikia stengtis vaiką kuo dažniau paskatinti, padrąsinti, o ne pabarti. (Mauerhofer, 2001).

Jovaiša (1995) teigia, kad kraštutiniais atvejais taikomos bausmės, bet niekada nenaudojama fizinė jėga. Vaikų mušimas juos žaloja. Taikytinos tokios bausmės: nepritarimas, prieštaravimas, barimas, sugėdinimas, įspėjimas. Dažnas atsiprašinėjimas ir atleidimas silpnina savikontrolę, bausmės auklėjamąjį poveikį. Gerai, kai vaikas pats sau skiria bausmes. Uzdila (1993) pažymi dažniausias bausmių rūšis – mušimą (ranka, diržu ar kt. daiktu), statymą ar klupdymą kampe, barimą, vienu palikimą namuose, vertimą dirbti ruošos darbus, izoliavimą nuo bendraamžių, draugystės kontaktų ribojimą, neleidimą švęsti švenčių ir kt.

Bausmė turi būti pakankamai griežta, kad įveiktų atvirą nepaklusnumą. (Campbell, 1999, 2000). Autorius išskiria šiuos vaiko suvaldymo būdus:

- *Izoliavimas* – vaiką tiesiog reikia pasodinti ar pastatyti į kokią nors vietą tam tikram laikui. Šis būdas efektyvus, kai vaiko pyktis nebekontroliuojamas. Laikas nustatomas: tiek minučių, kiek vaikui metų. Paprastai ypatingo pykčio, įniršio atveju izoliavimas yra tarsi pirmoji bausmė. Jei laikinas izoliavimas nepadedą, efektyvi bausmė yra privilegijos netekimas.
- *Privilegijų atėmimas ir apribojimai*. Kiekvienas vaikas turi mėgstamą televizijos laidą arba žaidimą. Praleista mėgstama laida, kaip teigia autorius, vaiką drausmina stipriau, negu stovėjimas kampe. Vyresniems vaikams, paaugliams geriau taikyti apribojimus. Jie neturi būti pernelyg dažni ir turi būti naudojami protingai. Įrodyta, kad išmintingai ir atsargiai naudojamas šis metodas gali būti labai efektyvus.
- *Kompensacija ir namų ruošos darbai*. Jei vaikas įskaudino kokį žmogų ar sugadino jo daiktą, reikia pagalvoti apie kompensaciją ir žalos atlyginimą. Jis turi atitikti vaiko amžių, jo sugebėjimus aukoti ar mokėti už tai, ką padarė. Svarbu atsiprašyti.

Galima liepti vaikui atlikti kokį nors papildomą darbą namuose, tuo parodydami, kad jo blogas elgesys neliks nepastebėtas. Naudojant šį būdą, būtina įsitikinti, kad namų darbų sudėtingumas, apimtis ir laikas jiems atlikti atitinka vaiko nusižengimą ir sugebėjimus.

➤ *Fizinės bausmės.* Taikomos blogiausiu atveju, išimtinai.

Peters (1999) pažymi, kad skiriant bausmes už nusižengimus tėvai turi parodyti, kad jų reikalavimai yra vienodi. Autorės nuomone, bausmės turi būti bauginančios, įspūdingos, skiriamos kūrybiškai. Ji siūlo tokias bausmių rūšis : žaislų (daiktų) atėmimas, uždraudimas visą dieną žiūrėti televizorių, uždarymas atskiroje patalpoje, neleidimas į kiemą, pas draugus, vertingo daikto paėmimas ir atidavimas varganai šeimai ir kt.

Remiantis savo ir kitų mokslininkų darbais Miškinis (2003) išskiria dažniausiai *praktikuojamas* šias bausmių rūšis:

1. *Natūraliosios bausmės.*

Tai tokios bausmės, kai vaikas, neįvykdyęs tam tikrų sąlygų, nubaudžia pats save: neišmoko pamokos - gavo blogą pažymį, išėjo į kiemą neapsirengęs - persišaldė ir susirgo, pavėlavo pietų - negavo valgyti ir pan.

2. *Apribojimai.*

Už neklausymą ar kokį nors nereikšmingą nusižengimą taikomi apribojimai (neleidžiama eiti į kiną, į kiemą, susitikti su draugais, žiūrėti televizoriaus, žaisti kompiuteriu), neduodama skanėstų (ledų, deserto, saldumynų), pinigų, neleidžiama klausytis muzikos ir t.t.

3. *Baudimas darbu.*

Tėvai neretai baudžia vaikus darbu. Tai gana abejotinos vertės poveikio būdas, nes vaikas gali susidaryti neigiamą požiūrį į patį darbą. Darbas gali pradėti asocijuotis su bausme. Todėl darbu patartina bausti tik tada, kai bausmės būtinybė išplaukia iš paties vaiko poelgio (prišiukšlinai-išvalyk, suplėšei drabužį – susisiūk ir pan.). Tokiais atvejais darbas ugdo sąmoningą vaiko požiūrį į savo veiksmus ir netampa atgrasus.

4. *Grupinės bausmės.*

Kartais tėvai baudžia ne nusikaltusį vaiką, bet visus (du, tris ar pan.) vaikus. Tokios grupinės bausmės yra netoleruotinos dėl kelių priežasčių:

- visų vaikų pyktis gali būti nukreiptas prieš mamą, tėtį ar abu tėvus (bausmės skyrėjus);
- vaikai gali padaryti savo teismą nusikaltusiam broliukui ar sesutei;
- grupinė bausmė gali konfliktą paaštrinti, o problemas neišspręsti.

5. *Fizinės bausmės.*

Fizinėmis bausmėmis galima priversti vaiką paklusti tėvų reikalavimams atlikti tam tikrą darbą, bet sąmoningai paveikti vaiko sąmonę - neįmanoma. Šiurkščia prievarta pašalinti vaiko

išsiauklėjimo spragų neįmanoma. Vaikai, bijodami mušimo ir norėdami jo išvengti, būna neatviri, slapukauja, išsisukinėja, meluoja. Mušamas vaikas ir pats išmoksta paleisti kumščius.

„Iš anksto sutartos ir nuoseklios bausmės ne skaudina vaiką, o padeda jam suprasti bausmės tikslą bei šitaip kontroliuoti savo elgesį. Gana dažna bausmė yra *ko nors atėmimas*: laisvės ar teisės ką nors veikti; bendravimo, dėmesio, draugystės. Retai atimami tik vaikui brangūs, reikalingi daiktai ar dienpinigiai. Baudimas *atskiriant* - taip pat viena iš bausmių rūšių - palikus vaiką vieną, nekalbant su juo, neįtraukiant į šeimos gyvenimą dažnai liepiama pagalvoti apie tai, ką padarė. *Kaltės išpirkimas* t.y. atsiprašyti įskaudinto žmogaus, sutaisyti sugadintus daiktus, ką nors gražinti ar atiduoti, gali būti skiriami sunkūs ar ilgai trunkantys darbai, kurie gal šiek tiek ir kompensuoja skriaudą, bet padeda labiau suprasti, kad poelgis buvo blogas”. (Vaicėkauskienė, 2002).

Kaip pažymi Rimkuvienė (2004), bausmės moko vaiką gyventi realiame gyvenime. Jis suvokia, kad už netinkamą elgesį sulauks atpildo. Bausmės turi būti adekvačios nusižengimui. Nemotyvuotos bausmės sukelia beviltiškumo jausmą ir atima bet kokią norą stengtis. Tinkamos bausmės: uždrausti žiūrėti televizorių, žaisti kompiuteriu, kuriam laikui apriboti bendravimą su draugais, nenupirkti trokštamo daikto, neduoti arbatpinigių ir kt. Panašios bausmės taikomos visame pasaulyje.

1.2.4. Bausmių taikymo sąlygos

Mauerhofer (2001) teigia, kad kiekviena bausmė privalo būti paaiškinama ir pagrindžiama, kad vaikas suprastų, dėl ko jis yra baudžiamas. Bausmė be suvokiamo pagrindo duoda priešingą rezultatą. Sąžininga, teisėta bausmė palengvina vaikui susitaikymą su pačiu nubaudimo faktu, pagreitina kaltės pripažinimą, skatina norą daugiau taip nesielgti.

Bausdami vaikus, tėvai pačiomis griežčiausiomis priemonėmis koreguoja jų elgesį. Kad bausmės būtų veiksmingos, anot Miškinio (2003), būtina laikytis tam tikrų reikalavimų:

1. **Bausmė turi būti teisinga ir pelnyta.** Vaikas visada turi žinoti, kad jis baudžiamas už nevykdymą tam tikrų reikalavimų, nurodymų, už taisyklių nesilaikymą. Bausmė negali būti didesnė už nusižengimą. Nubaustas vaikas turi bausmę priimti kaip teisingą atpildą už savo poelgį. Taip pat tėvai turi paaiškinti vaikui, už ką jis yra baudžiamas. Vaikas negali būti baudžiamas už nežinojimą.
2. **Bausmė turi turėti auklėjamąjį poveikį.** Bausti reikia tada, kai prasižengusiems vaikams bausmė padės suprasti poelgio žalingumą ir išsiugdyti „vidinius stabdžius“. Baudžiamas vaikas turi suvokti, kad tėvai jį bausti yra priversti, kad jie kitaip pasielgti negali, kad jiems dėl to patiems skaudu ir nemalonu.

3. **Baudžiant vaiką, reikia įsigilinti į pražangos esmę.** Būtina suprasti priežastis, kodėl buvo prasižengta. Visada reikia atskirti vaiko amoralius poelgius nuo neutralių, nedarančių žalos vaiko dorovinei brandai. Vaiko godumą, egoizmą, žiaurumą, tingėjimą ar norą kitiems padaryti bloga reikia vertinti vienaip, o nenorą valgyti, deklamuoti eilėrašcio - kitaip.
4. **Bausmė turi atitikti vaiko amžių, individualius ypatumus ir padarytos pražangos dydį.** Labai atsargiai bausmes reikia skirti mažiems vaikams. Maži vaikai dar negali objektyviai vertinti savo poelgių, jie dažnai linkę manyti, kad su jais neteisingai elgiamasi, jie nemylimi. Bausmė negali būti nei per didelė, nei per maža. Maži vaikai yra dar nesavikritiški, neišsiugdę savikontrolės, turi polinkį mėgdžioti kitus, pasiduoda įtaigai. Žinotina, kad mažas vaikas apie savo neteisumą visada sprendžia pagal bausmės dydį.
5. **Bausmė negali siekti tik fizinės kančios.** Tėvams negalima vaikų bausti įsikarščiavus ir supykus. Baudžiant vaikus, būtina valdytis, išlaikyti blaivų protą. Bausmė - ne keršto priemonė, o tik kraštutinė auklėjimo priemonė.
6. **Bausti vaiką ne prie visų, o individualiai.** Tai apsaugos vaiko savigarbą ir turės didesnę poveikį.
7. **Bausmė neturi slopinti saugumo jausmo.** Saugumo jausmo praradimas sukelia vaiko agresyvų arba egresyvų elgesį (lot. egressio - išėjimas iš lauko, retiravimasis, pabėgimas).
8. **Bausmė visada turi būti įvykdyta.** Ją galima panaikinti tik tada, kai paaiškėja naujos aplinkybės arba kai jos vykdymas nustoja prasmės. Tėvams būtina vengti grasinimų. Grasinimas - tai iššūkis, jis tarsi iš anksto numato, kad vaikas gali nepaklaudyti. Geriau griežčiau pasakyti, įsakyti, bet negrasinti („neleisiu“, „neduosiu“, „atimsiu“ ir pan.). Ypač žalinga, kai grasinama, bet grasinimai neįvykdomi. Tada prarandamas autoritetas - vaikas nereaguoja į tėvų grasinimus ir ketinimus.
9. **Bausmė yra paveiki tik tada, kai ją skiria autoritetą turintys tėvai.** Jeigu tėvai baudžia už tai, ką patys daro ar ko nedaro, - vaikai į tokias bausmes žiūri atsainiai, jos yra neveiksmingos.
10. **Bausmės negali būti dažnos.** Už menkniekius baudžiami vaikai gali pasijusti nemylimi ir nereikalingi. Be to, dažnai baudžiamas vaikas atbunka, jam bausmės būna neefektyvios, jis išsiugdo tam tikrą „apsauginę reakciją“. Bausmių gausa rodo tėvų bejėgiškumą. Taigi dažnos bausmės duoda atvirkštinį rezultatą. Nuolatiniai peikimai, nesibaigiančios pastabos, ujimas skaudžiai žeidžia vaiko savigarbą.

užgauna jo garbę, protą ir vidinį Aš. Be to, dažnai baudžiamas vaikas įgyja menkavertiškumo kompleksą.

11. **Negalima bausti už kitų padarytus nusižengimus.** Kartais šeimose reikalaujama, kad vyresni vaikai atsakytų už jaunesniųjų padarytus nusižengimus. Tai neteisinga. Kiekvienas vaikas nepriklausomai nuo amžiaus turi atsakyti už savo poelgius ir elgesį.
12. **Negalima „kaupiti“ vaiko nusižengimų ir paskui bausti už visus iš karto.** Tokiais atvejais vaikas baudžiamas net už tokius nusižengimus, kurių jau neprisimena. Tai jau ne bausmė už konkretų nusižengimą, bet profilaktiška bausmė, kad vaikas nenusižengtų ateityje. Mokliškai įrodyta, kad kuo trumpesnis laikas skiria blogą veiksmą nuo bausmės, tuo didesnė tikimybė, kad jis nebus kartojamas. Tačiau reikia žinoti ir tai, kad ūmios bausmės neleidžia vaikų įvertinti savo poelgio. Taigi bausmės laikas turi atitikti vaiko fizinę, psichinę bei socialinę brandą.
13. **Bausdami vaiką, suaugę šeimos nariai turi būti vieningi.** Negerai, kai vieni šeimos nariai nepritaria kitiems dėl bausmės skyrimo ar jos dydžio. Tada vaikai išmoksta prisitaikyti, išsisukti nuo pačios bausmės, ieškoti „užtarimo“. Ypač netoleruoti atvejai, kai vieni šeimos nariai bausmę paskiria, o kiti ją atšaukia arba sušvelnina. Tuomet vaikai teisiu laiko tą, kurio nuomonė sutampa su jo paties interesais.
14. **Negalima bausti vaiko vien dėl to, kad būtų įvykdytas „teisingumo aktas“.** Kartais tėvai nubaudžia savo vaiką net tada, kai žino, jog kaltas ne jis, o jo draugas (kurio negalima nubausti).

Reikia sudaryti tokias sąlygas, kaip teigia Chamberlain, Patterson (1995), kad vaikas pats, niekieno neverčiamas, susiprastų atsiprašyti, pasižadėti. Tikėtis iš vaikų tobulumo nereikia, nes ir suaugusieji nėra tobuli. Vaikų klaidos yra augimo ir sėkmingo jų auklėjimo dalis.

Komenskis (1986) sakė: „bausti reikia be erzimosi, be pykčio ir be apykantos, bet atvira ir gryna širdimi, kad baudžiamasis matytų, jog bausmė skiriama jo paties naudai iš tėviškos jo globėjų meilės“.

1.2.5. Fizinių ir verbalinių bausmių poveikis

Daugelis pedagogų kategoriškai neigia fizines bausmes kaip metodą, kuriuo galima paveikti vaikus. Vis dėlto daugelis tėvų jas laiko veiksminga auklėjimo priemone. Tėvai dažniausiai stengiasi kontroliuoti vaiko elgesį bausdami – tiek fizinėmis, tiek verbalinėmis

bausmėmis. Pasak Žukauskienės (1998), vadovauti vaikų elgesiui be fizinių bausmių tėvams nelengva, nes reikia laiko ir pastangų ieškoti kitokių bendravimo būdų. Tėvai dažnai pasirenka fizines bausmes manydami, kad tai labai efektyvu, nes nutraukia klaidingą vaiko elgesį reikiamu momentu, o kartu išlieja savo pyktį. Mušdami tėvai dažniausiai siekia išmokyti vaiką tinkamai elgtis ir nubausti už nepaklusnumą. Suduodami vaikui, tėvai siekia, kad vaikas mokėtų atskirti gerą nuo blogo, mokėtų saugoti save ir laikytis taisyklių. Tačiau mušimo, kaip auklėjimo priemonės nauda, pasak Žukauskienės, labai ribota. Mušimas – tai tik bausmė, bet jis nemoko, kaip vaikas turi elgtis. Tokios pat nuomonės laikosi Šatas (1998) ir teigia, jog baudimu ir baime galima tik laikinai priversti vaiką paklusti tėvų reikalavimams, bet negalima išugdyti tinkamo elgesio įpročių.

„Bausdami tėvai – tikisi sustabdyti nenorimą vaiko elgesį. Tačiau bausmių pasekmės dažnai būna nelauktos. Vėliau vaikai, spręsdami savo problemas, gali mėgdžioti tėvų elgesį. Tokiu būdu tėvai, naudodami fizines ir verbalines bausmes, rodo agresijos modelį savo vaikams. Svarbiausia, kad baudimas už netinkamą elgesį dar labiau skatina vaikų agresiją”. (Jermakovienė, 2000).

Bausmės griaua ne tik santykius ir socialinį klimatą anot Gurtler (2002), bet ir vaikų asmenybę, ypač tada, kai bausmės yra per griežtos ir neteisingos. Bausmė pagal savo esmę yra nukreipta į diskriminaciją ir neigiamai veikia baudžiamojo asmens savivertę. Baudžiančio auklėjimo tikslas, visų pirma, yra tai, kad vaikas prisitaikytų prie aplinkos socialinių reikalavimų. Kaip teigia autorė, psichoanalitiniu požiūriu vaikas, kurį nuolat baudžia tėvai, bus likęs „pamėgdžioti ir identifikuoti save su agresoriumi” (su baudžiančiais tėvais). Identifikuodamas save su baudžiančiais tėvais, vaikas įveikia baimę. Ilgainiui bausmė priimama ne kaip baudimo aktas, bet kaip teisinga priemonė, nes vaikas sudvasina „tėvų požiūrį”. Tuo pat metu vaikas virsta iš baudžiamojo baudžiančiuoju ir su kitais (o ypač suaugęs) elgiasi taip, kaip buvo elgiama su juo.

Tėvai, nebaudžiantys fiziškai, gali būti priešiški savo vaikams kitais būdais, t.y. naudodami žodines bausmes, ypač, jei nuolat kritikuoja ir įžeidinėja vaiką: „Tu niekam tikęs”, „Tu nieko nemoki padaryti pats” ir t.t. Toks tėvų elgesys vaikams dažniau negu žiaurumas kelia nerimą, priverčia užsisklęsti savyje. Žekienė (2001) teigia, kad žeminantys žodžiai, įžeidžiančios pastabos, nenutrūkstantis kritikavimas, įskaudina dar daugiau nei mušimas. Tai ne tik užgauna asmens orumą. Vaikas paniekinančius žodžius priima kaip informaciją apie savo vertę ir ima pats save menkinti.

„Pedagogo J. Geniušo nuomone, apie 80% tėvų muša vaikus. Mušimas ugdo vaikų žiaurumą. Tokie vaikai ateityje patys bus žiaurūs – kas buvo mušamas, tas visuomet turės norą mušti kitus. Geniušas griežtai pasisako ne tik prieš fizinių bausmių naudojimą šeimoje, bet ir

prieš vaikų peikimą, nuolatinį ujamą. Peikimai, ypač vieši, skaudžiai žeidžia vaiko savigarbą ir mažai kuo skiriasi nuo fizinių bausmių. Paniekintas ir peiktas vaikas kenčia ir morališkai, ir fiziškai.” (cit. Leliūgienė, 1997)

Vabalas-Gudaitis pažymi (cit. Miškinis, 1993), kad tėvai turi nepervertinti žodinių auklėjimo metodų: pamokymų, moralizavimų, priekaištų. Anot jo, labiausiai vaiką auklėja tėvų tarpusavio santykiai, bendravimo būdas. Riksmas, barniai, gąsdinimai neveiksmingi – jie tik rodo tėvų bejėgiškumą, po kuriuo slepiasi savivalė.

Litvinienės (2002) teigimu, bausmė gali būti įvairi, bet kiekvienu atveju tai poveikio priemonė, kurios paskirtis - padėti vaikui suprasti savo kaltę, sustiprinti atsakomybės už savo veiksmus jausmą. Iš bausmės vaikas turi gauti tam tikrą pamoką, giliai jausti savo kaltę. Mokslininkė teigia, kad bausmė - labai sunkus dalykas, reikalaujantis iš suaugusiojo didelio takto ir atsargumo, ir reikia jos labai retai, tik tuo atveju, kai be bausmės negalima apsieiti. Tokio poveikio panaudojimas susietas su konkrečiu vaiko poelgiu (elgesio normų pažeidimu).

Bandymai primesti savo valią vaikui yra beprasmiški. Jokios bausmės neprivers ilgą laiką būti nuolankiam. Vaikas sutinka iškęsti bet kokią bausmę, kad tik įrodytų savo „teises”. Baudžiant galima pasiekti tik laikinų rezultatų. Kartojama ta pati bausmė neveikia. Bausmė, ypač fizinė, nemoko vaikų kaip elgtis ateityje. Ji netgi jų neskatina norėti geriau elgtis, ji daro juos piktais ir užsispyrusiais. Bausmę ir autoritarinį reikalavimą turi pakeisti tarpusavio pagarba ir bendradarbiavimas. (Dreikurs, Soltz, 2004)

Anot Matulienės (1997), bausmės nėra geras metodas tvarkai įvesti. Jau vien dėl to, kad jos ne visada sukelia draugiškumo ir saugumo jausmus. Manoma, jog vaikų reakcija į bausmę daugiau priklauso nuo socialinio konteksto ir jų požiūrio į baudžiančius tėvus. Bausmės, o ypač fizinės bausmės nėra efektyvus būdas elgesio keitimui.

Bausmė, ypač fizinė, nemoko vaikų kaip elgtis ateityje. Ji netgi, anot Rimkuvienės (2004), jų neskatina norėti geriau elgtis, ji daro juos piktais ir užsispyrusiais. Bausmės žemina vaiko orumą ir parodo tėvų bejėgiškumą.

Bausmė, kaip teigia Žukauskienė (1998), būtina ir reikalinga elgesio valdymo dalis. Tačiau fizinės bausmės, nesvarbu už ką ir kam, vaiką veikia labai neigiamai. Mušdami vaiką mokome daugiau negu paklusti taisyklėms ir saugoti save, mušdami įdiegiame baimės ir menkavertiškumo jausmą, savęs nevertinimą, keršto troškimą ir kartu mokome, jog galima mušti mylimus žmones.

„ Bausmė nesulaiko nuo blogo elgesio. Ji tiesiog padaro įstatymo laužytoją atsargesnį, vykdamą nusižengimą, sumanesnį, slepiant pėdsakus, labiau patyrusį. Nubaustas vaikas nusprendžia būti atsargesnis, o ne sąžiningesnis ar sąmoningesnis”. (Ginott, 1999).

Auklėjimo stilius, kuris remiasi draudimais ir baudimais, dažnai iššaukia įvairias pasipriešinimo ir protesto formas. (Gurtler, 2002).

Mušimas sąlygoja vaiko apsimetinėjimą, pagiežą, bailumą ir veidmainiavimą, pataikavimą, melą, o visa tai slopina vaiko sąžinės raidą. Daugumos pedagogų ir psichologų nuomone (Blažys, 1999; Gurtler, 2002; Jašinskaitė, M. 2001; Mauerhofer, 2001 ir kt.), mušimas gali sukelti neapykantą tėvams. Vaikas pradeda pykti ant artimo žmogaus, darosi nervingas, įnoringas, pamažu nustoja gerbti suaugusįjį, atsiranda baimė ir neapykanta. Augdamas vis labiau ir labiau tolsta nuo savo artimųjų.

Mušamas vaikas išmoksta agresyvumo, jis nesusidaro nuostatos, kad santykiai tarp žmonių gali būti pagrįsti ne tik žiaurumu, prievarta, bet ir pasitikėjimu, meile, pagarba.

- Fizinė bausmė efektyvi tik jos vartojimo metu, t. y. kol skauda;
- fizinė bausmė tik prislopina nepageidaujamą elgesį, bet jo nepanaikina;
- po fizinių bausmių vaikai gali keršyti tėvams (ką nors suplėšyti, paslėpti, sugadinti);
- primuštas vaikas gali skriausti kitus – silpnesnius (o suaugęs taip pat bausti ir savo vaikus). (Miškinis, 2003).

Geniušo (1968) nuomone, apie fizines bausmes reikia kalbėti, nes daugumas tėvų muša vaikus. Pedagogas griežtai pasisakė ne tik prieš fizinių bausmių vartojimą šeimoje, bet ir prieš vaikų peikimą, nuolatinį ujimą. Jis akcentavo :

1. *Mušimas ugdo vaikų žiaurumą.* Mušami vaikai ateityje patys bus žiaurūs - kas buvo mušamas, tas visuomet turės norą mušti kitus. Praktika rodo, kad daugelį žiaurių nusikaltėlių vaikystėje ir jaunystėje mušė tėvai.

2. *Mušimas žemina vaiką, slopina jo žmoniškumą ir aukštesnius jausmus.* Mušimu slopinama vaiko savigarba, o kaip tik ji neleidžia blogai elgtis.

3. *Mušimas žemina ne tik mušamąjį, bet ir mušantįjį.* Vaikai gerbia tėvus ne dėl to, kad jie fiziškai stiprūs. Vaikai norėtų turėti protingus, gerus, kilnius tėvus. Mušimas rodo tik tai, kad suaugusieji yra pikti, neteisingi ir daug stipresni už vaiką. Mušdami vaiką, tėvai griauna ir savo autoritetą. Labai blogai, kad muša susinervinę, pikti arba girti. Praėjus pykčiui, jie gailisi, tačiau atitaisyti padarytą vaikui skriaudą ne taip lengva.

4. *Mušimas nepadedą auklėti, nepašalina vaiko ydų.* Mušimas sukelia baimę, o ji nėra gera auklėjimo priemonė. Baimė negalima įkvėpti kilnių minčių, gėrio, grožio, tiesos. Tikrai klysta tie tėvai, kurie muša vaiką už nesimokymą, tinginiavimą. Blogas mokymasis dažniausiai yra susijęs su vaiko persirgtomis ligomis ar šiaip kokiais fiziniais bei psichiniais negalavimais. Taigi tokį vaiką reikia gydyti, tinkamai ir dėmesingai prižiūrėti, o ne mušti.

5. *Mušimas labai neigiamai veikia nervingą vaiką.* Su tokiu vaiku reikia elgtis itin atsargiai. Mušimas galutinai išderina nervingo vaiko nervų sistemą, daro jį neurotiku, žmogumi be valios ir charakterio. Vaikų nervų sistemai labai žalinga pati mušimo procedūra.

„Fizinių bausmių alternatyva yra ne kitos bausmės, o pozityvus požiūris į drausmę. Efektyvi vaikų elgesio kontrolė priklauso ne nuo baudimo už netinkamą elgesį, o nuo to, kaip yra nustatomos tinkamo elgesio ribos. Gera drausmė, kuri turėtų tapti vidine drausme, priklauso nuo to, kaip suaugusieji sugeba išaiškinti vaikui, kokio elgesio jie norėtų, ir kaip jie elgiasi patys; keliant reikalavimus vaikui, būtina atsižvelgti į jo vystymosi galimybes, skatinti pastangas ir pastiprinti už jas pagyrimu, draugyste ir pagarba.” (Suaugęs žmogus neturi mušti vaiko, 2003).

1.3. Auklėjimo stiliai

Kiekvienai šeimai būdingas savas auklėjimo stilius (Bajoriūnas, 1997, 2004). Dažniausiai tėvai stengiasi vaiką taip paveikti, kaip tai darydavo jų tėvai. Kartais jie gali neigti tą auklėjimo stilių, kurį patyrė vaikystėje, ir savo vaikus auklėja kitaip.

Seliokienė (2004), Bajoriūnas (1997, 2004), Miškinis (2003) išskiria šiuos auklėjimo stilius. Kai vaiko elgesio kontrolė ir vertinimas yra nevienodas, šeimoje įsigali *nenuoseklus auklėjimo stilius*. Nenuoseklūs tėvai elgiasi su vaiku be jokios sistemos, vadovaudamiesi nuotaika. Jų lydi poveikio vaikui nepastovumas ir atsitiktinumas. Vaikai per gyvenimą eina visaip stengdamiesi išvengti skausmo, tačiau dažnai jiems nepasiseka. Kai auklėjimas nenuoseklus ir mažiausiai veiksmingas, tėvai keičia taktiką: reikalavimus, bausmes skiria pagal savo įgeidžius. Vaikas jaučiasi vienišas ir nelaimingas, emocinio prieglobsčio ieško kitur. Kartais vaikai tampa agresyvūs arba baikštūs, nuolat bando įtikti kitiems arba ima jais manipuliuoti.

Autoritarinis auklėjimo stilius. Tokioje šeimoje vaikas suvokia kas jam galima ir kas draudžiama. Paskatinimai ir bausmės taikomi nuosekliai, jo nusižengimai būna pastebėti. Tėvai užtikrina vaiko atsakomybę už savo elgesį. Autoritarūs tėvai nemano, kad privalo aiškinti vaikams savo nurodymų priežastis. Jų nuomone pagrindinis vaiko privalumas – tai besąlygiškas vaiko paklusnumas. Dauguma tokių tėvų yra nekūrybingi, taiko tuos pačius pedagoginio poveikio būdus. Autokratiškų tėvų vaikai retai pasitiki savo jėgomis, nesugeba savarankiškai mąstyti ir veikti. Šis auklėjimo stilius riboja vaiko savarankiškumą ir iniciatyvą. Vaikams būdinga savęs niekinimo tendencija, liguistas jautrumas, užsisklendimas savyje. Jie nepasižymi smalsumu, mažiau brandūs dorovine prasme.

Autoritariniams tėvams, kaip pažymi Benatar (1998), Gurtler (2002), nėra paprasta išlaikyti ribas ir reikalavimus nesiimant griežtos taktikos. Viena iš problemos priežasčių ta, kad

fizinė bausmė atrodo efektyvi. Ji nutraukia blogą vaiko elgesį tuo momentu ir kartu leidžia tėvams išlieti pyktį. Tačiau tėvai, baudžiantys fiziškai savo vaikus, retai pasiekia ilgai veikiančio efekto. Žiauriai nubausti vaikai gali kurį laiką būti paklusnūs, nuolankūs. Nuo tokių bausmių vaikai yra frustracijos (nusivylimo, įtampos) būsenoje, o po kurio laiko savo jausmus išlieja tėvams, vėliau savo vaikams. Šie vaikai naudoja tą išraiškos būdą, kurį išmoko iš savo tėvų.

Demokratinis stilius palankus vaiko asmenybės vystymuisi. Autoritetingi tėvai siekia įtvirtinti savo autoritetą demokratiniais metodais. Jie kontroliuoja vaikus nustatydami taisykles, tačiau paaiškina jų priežastis. Vaikai įtraukiami į kasdieninius šeimos reikalus, palaikoma jų iniciatyva ir savarankiškumas. Vaikai žino savo pareigas šeimoje. Labiau pasitiki savimi, jų aukštesnis savęs vertinimas, jaučiasi svarbiomis asmenybėmis. Yra labiau prisirišę prie tėvų, laiko juos pavyzdžiu. Sukuriama tėvų ir vaikų tarpusavio santykių harmonija.

Liberalusis auklėjimo stilius panašus į nuoseklų, tačiau jis skiriasi tuo, kad toks elgesys su vaiku yra sąmoningas ir planingas. Vaikui duodama laisvė, jis mylimas, su juo jautriai elgiamasi. Nuolaidžiaujantys tėvai mano, kad jie neturi jokių teisių ir privalo tenkinti visas savo atžalų užgaidas. Kartais vaikams suteikiama visiška laisvė, kuriai jie neparuošti, ir dažnai ją panaudoja blogiems tikslams. Į vaiko reikalus įsikišama tik tada, kai jis pažeidžia elgesio normas. Tačiau ir tada apribojimai būna nedideli ir švelnūs.

Be aprašytų stilių Bulotaitė ir kt. (2001) išskiria dar vieną, kurį pavadino „Tėvai pernelyg lepina savo vaiką“. Šiam stiliui būdingi tokie bruožai „tėvai vaikui beveik nieko nedraudžia, tenkina beveik visus jo norus. Tėvai stengiasi išpirkti kaltę prieš save ir vaiką, dėl to, kad per mažai laiko leidžia su juo. Apribojimai ir bausmės beveik netaikomi.“

Šie vaikų auklėjimo stiliai neegzistuoja gryni, tačiau vienas iš jų visada vyrauja, kurdamas savitą šeimos gyvenimo atmosferą. Visi šie stiliai turi tam tikrą vertę. Kažkuris stilius nėra vienintelis veiksnys, lemiantis vaiko asmenybę. Jis įgyja tam tikrą reikšmę kartu su tėvų elgesiu, bendra atmosfera šeimoje, emociniais šeimos narių ryšiais. O suaugęs vaikas, jau turėdamas savo vaikų, kopijuoja, bando šiuos auklėjimo stilius taikyti jiems. (Seliokienė, 2004; Bajoriūnas 1997, 2004; Miškinis, 2003).

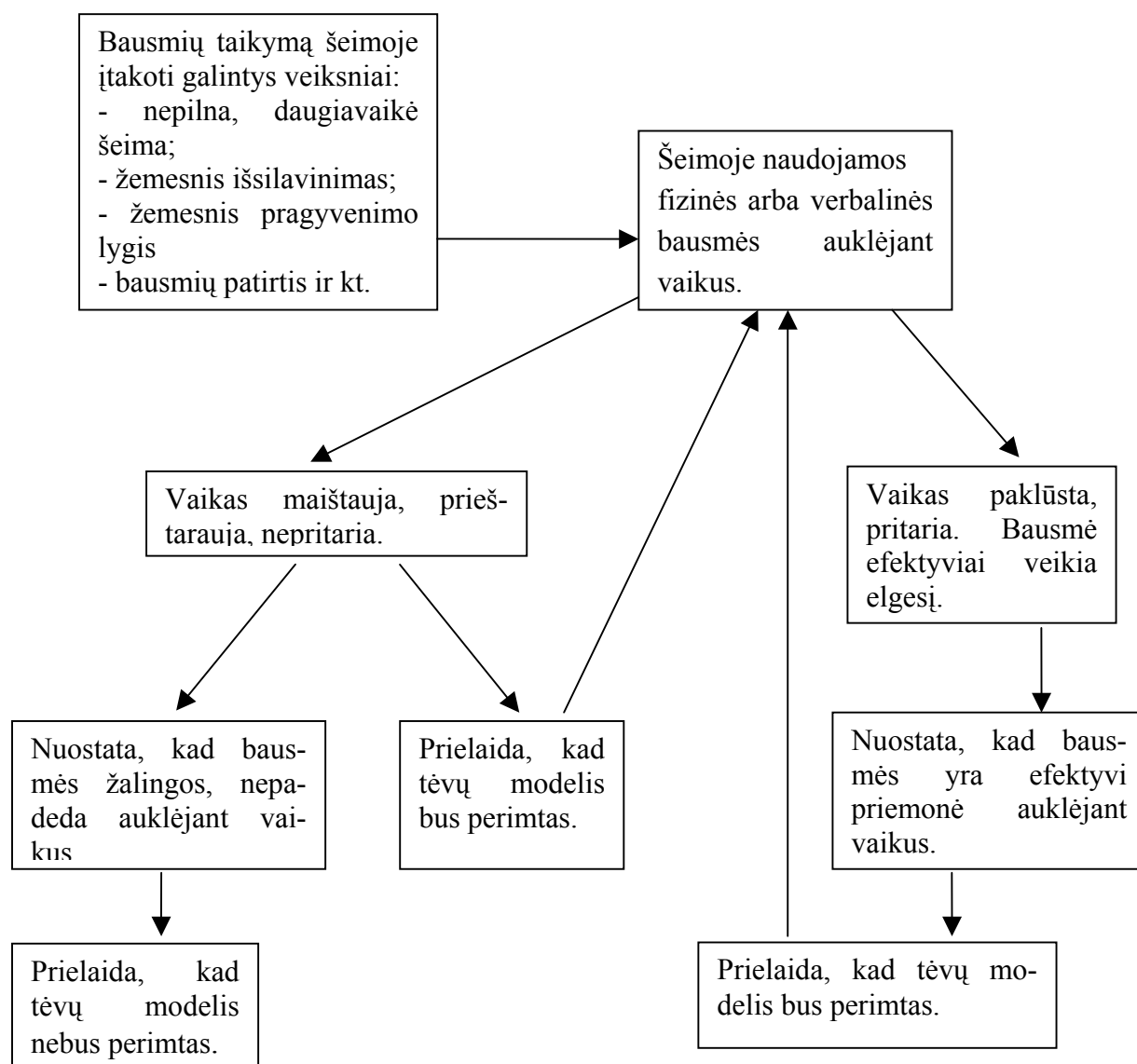
1.4. Apibendrinimas

Bausmių taikymo tikimybė didėja, anot Kraig (2000), jei tėvai patys vaikystėje buvo patyrę fizines ar verbalines bausmes. Šeimos ir auklėjimo modelis yra perteikiamas iš kartos į kartą. Kaip pažymi Gyamfi, Jackson ir kt. (1998), tai dažniausiai sąlygoja modeliavimas - vaikai iš savo tėvų išmoksta tokio elgesio, laikydami jį priimtiniu ir vėliau, suaugę, taiko tokius pačius auklėjimo principus savo vaikams.

Čia nėra vienareikšmio tiesioginio ryšio. Anot Benatar (1998), ne visi tėvai, kurie vaikystėje buvo baudžiami, bausmes taiko ir savo vaikų auklėjime, ir ne visi tėvai, kurie taiko savo vaikams bausmes, patys vaikystėje nuo jų kentėjo.

Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo sudarytas patirtų bausmių įtakos nuostatomis į bausmių taikymą teorinis – hipotetinis modelis.

Patirtų bausmių įtakos nuostatomis į bausmių taikymą teorinis – hipotetinis modelis

2. VYRESNIŲJŲ KLASIŲ MOKINIŲ ASMENINĖS BAUSMIŲ PATIRTIES IR NUOSTATŲ Į BAUSMES ŠEIMOJE TYRIMAS

2.1. Vyresniųjų klasių mokinių asmeninės bausmių patirties ir nuostatų į bausmes šeimoje tyrimo instrumento metodologinis pagrindimas.

Atliekant vyresniųjų klasių moksleivių asmeninės bausmių patirties ir nuostatų į bausmes šeimoje tyrimą remtasi kiekybinių tyrimų metodologija.

Anot Kardelio (2002) kiekybinį tyrimą galima apibūdinti kaip struktūrizuotą, besiremiantį iš mokslinės problemos išplaukiančia hipoteze (kurią siekiama patvirtinti), tyrimą, taikant matematinės statistinės analizės būdus tyrimo duomenims – skaičiams sutvarkyti.

Bitinas (1998) teigia, jog pasaulinis mokslas kiekybinę analizę laiko standartine procedūra, būtina moksliniam tyrimui. Nors kiekybiniu skaičiavimu konkretiems mokslams neperšami jokie teiginiai, tačiau matematikos išvados kiti mokslai gali taikyti kaip pažinimo instrumentą. Kiekybinė analizė yra būtina, kai analizuojami jau šiek tiek tirti objektai, tačiau analizė negali pakeisti žmogaus minties pradiniame ir baigiamajame objekto pažinime.

Tyrimui naudotas metodas – apklausa. Anot Luobikienės (2000), Degučio (1999), apklausa – vienas populiariausių socialinių ir elgsenos mokslo tyrimo metodų. Ji dažniausiai naudojama nustatyti žmonių nuomonei, požiūriui, vertybinėms orientacijoms ar nuostatomis. Naudojama tokia duomenų rinkimo technika, kai respondentai iš esmės tuo pačiu (arba artimu jam) metu atsakinėja į raštu (anketoje) ar žodžiu (interviuerio) pateiktus klausimus. Apklausa raštu vadinama anketavimu. Klausimų tekstas vadinamas apklausos lapu, anketa, o jei jis didelės apimties, tai klausimynu. (Luobikienė, 2000).

Kadangi darbe buvo siekiama išsiaiškinti mokinių asmeninę bausmių patirtį ir nuostatas į bausmes šeimoje, todėl pasirinktas šis apklausos metodas. Apklausa vyko raštu, pateikiant anketa.

Kaip teigia Merkys (1999), apklausa pasižymi griežta apklausos atlikimo reglamentacija: tiksliai apibrėžiamos apklausos aplinkybės, klausimų formuluotės, nuoseklumas, duomenų statistinio apdorojimo būdai.

Išskiriami tokie anketinės apklausos privalumai ir trūkumai (Luobikienė, 2000; Bitinas, 1998; Kardelis, 2002; Degutis, 1999 ir kt. mokslininkų):

- *privalumai* : užtikrina pakankamą atrankos dydį; 100-procentinis ar artimas jam anketų gražinimo lygis; galimybė apklausėjui instruktuoti respondentus; galimybė respondentams pasikonsultuoti su apklausos organizatoriumi (minimaliai); galimybė apklausėjui kontroliuoti situaciją: sekti atsakymo į klausimus eigą, gauti papildomą informaciją stebėjimo būdu; pagal respondentų reakciją, preliminariai spręsti apie problemos reikšmingumą, anketos

klausimų sudarymo ir išdėstymo techniką; anketavimas trumpiau trunka ir yra pigesnis, nei kiti metodai.

- *trūkumai*: apklausėjo įtaka respondentams (balso, išvaizdos, bendravimo kultūros ir kt.); skiriama ribotai laiko atsakyti į anketos klausimus. Dėl respondentų reakcijos nevienodumo, mąstymo ypatumų jie į anketos klausimus atsako ne vienu metu. Dėl to kai kurie respondentai nepilnai arba skubotai užpildo anketas; aplinkos įtaka; respondentai būgštauja, kad jų asmenybė bus identifikuota, todėl jų atsakymų patikimumas kartais nežinomas.

Anot Merkio (1999), Luobikienės (2000) ir kt., apklausoje raštu lemiami veiksniai yra klausimų formuluotės, jų kompozicija. Anketos struktūrą paprastai sudaro įvadinė ir pagrindinė dalys. Įvadinėje dalyje dažniausiai apibrėžiama respondentų kategorija, tiesiogiai ir netiesiogiai įvardijami apklausos tikslai, pateikiama pildymo instrukcija, įpinama motyvuojančios informacijos, nurodoma, kiek laiko vidutiniškai gali trukti anketos pildymas ir panašiai. Jei anketa anoniminė tai užtenka netiesioginės informacijos apie asmenį: lytis, amžius, išsilavinimas ir panašiai. Pagrindinėje dalyje komponuojami tiesiogiai su tyrimu susiję klausimai. Klausimai skirstomi į :

- atviro,
- uždaro ir
- pusiau uždaro tipo klausimus.

Atviri klausimai – pateikiamas klausimas, respondentams suteikiama galimybė savarankiškai formuluoti atsakymą, kuris atspindi jo stilių, informuotumą, kalbą ir kt. Uždaro tipo klausimai formuluojami ir komponuojami taip, kad respondentui pateiktame sąraše tereikia vienaip ar kitaip pažymėti jau esamus atsakymus. Pusiau uždaro tipo klausimuose po suformuluotais atsakymais, kuriuos respondentas turi pažymėti, paliekama laisvos vietos kitiems galimiems atsakymų variantams, pastaboms, papildymams parašyti. Anketoje respondentams buvo pateikiami visų trijų tipų klausimai, siekiant išsiaiškinti nuostatas į bausmes ir bausmių patirtį.

Anketą, kurioje yra vien uždaro tipo klausimai, lengviau apdoroti, tačiau ji ribota pateiktų atsakymų turiniu bei apimtimi. Daugelio atsakymų į atvirus klausimus apdorojimas daug sudėtingesnis, tačiau neribojama respondentų minties laisvė.

Tiesioginiai ir netiesioginiai klausimai anketoje naudojami priklausomai nuo respondento santykio su ieškoma informacija.

Nuostatoms matuoti taikyta Likerto skalė. Kaip teigia Merkys (1999), Likerto skalė – susumuotų reitingų metodas. Skalės esmė yra ta, kad tiriamieji kokį nors teiginį įvertina pagal ranginę skalę. Anot Charles (1999) Likerto skalė, t.y. jos struktūra, sudaryta iš teiginių, kurie leidžia atsakyti: visiškai sutinku, sutinku, nežinau, nesutinku, visiškai nesutinku. Skalei taikomas

tam tikras statistinis aparatas, leidžiantis rasti nuostatos išraiškos laipsnį bei jos tendencijas charakterizuojančius parametrus.

Formuluojant klausimus, atsižvelgiama į respondentų auditoriją, apklausiant turinčius žemesnį išsilavinimo cenzą, vengiama tarptautinių žodžių, sudėtingų sintaksinių konstrukcijų, jaunesniems mokiniams skirtuose klausimuose raštas derinamas su piešiniais ir panašiai.

Svarbus apklausos kokybinis rodiklis anketų grįžtamumo tvarka. Jis žymi po pildymo atgal sugrįžusių anketų procentą. Taip pat svarbus apklausos rodiklis – anketų užpildymo baigtumo laipsnis.

Anketos duomenys apdoroti taikant įprastinius deskriptyvinius statistikos metodus. Ši statistikos mokslo dalis, kaip teigia Merkys (1999), modeliuoja empirinius skirstinius grafikų, lentelių bei pavienių skaitmeninių rodiklių forma. Aprašomosios (deskriptyvinės) statistikos esmę sudaro tokių parametrų kaip vidurkiai, moda, mediana, santykiniai ir absoliutūs dažniai ir kitų dydžių skaičiavimas ir interpretavimas. Aprašomosios statistikos metodų nepakanka tam, kad pateiktume duomenų reprezentatyvumo, validumo etc. argumentus, todėl pasitelkiamos ir kitos statistinių metodų grupės.

Duomenys apdoroti SPSS statistinių programų paketu. Skaičiuotas požymių kintamųjų dažnių ir santykinų dažnių pasiskirstymas imtyje. Dažnis, pasak Čekanavičiaus, Murausko (2003), tai skaičius, nusakantis kiek kartų tam tikra kintamojo reikšmė pasikartoja statistinėje eilutėje. Santykinis dažnis nusako, kurią statistinės eilutės dalį sudaro tam tikra kintamojo reikšmė.

Ryšys tarp požymių buvo vertinamas taikant Pearson koreliacijos koeficientą (r), kontingencijos koeficientą (c) ir Chi kvadrato kriterijų (X^2).

Koreliacijos koeficientu, pasak Merkio (1999) išreiškiamas statistinis ryšys tarp požymių, kuris teoriškai gali įgauti reikšmes nuo +1 iki -1, tačiau nenurodomas priežastingumas. Teigiamas koeficiento reikšmė rodo, kad tarp požymių egzistuoja tiesioginis funkcinis ryšys, o neigiama reikšmė rodo atvirkštinį funkcinį ryšį. Reikšmė 0 rodo, kad ryšio tarp požymių nėra. Koreliacinės analizės dėka grindžiamas matavimų validumas, reliabilumas, objektyvumas. Yra daug koreliacijos koeficientų tipų, konkretus koeficientas pasirenkamas atsižvelgiant į skalės rūšį ir požymių skirstinio tipą.

X^2 kriterijus, pasak Čekanavičiaus ir Murausko (2003), naudojamas statistinėms hipotezėms tikrinti. Jis parodo ar empirinio ir teorinio skirstinių skirtumas yra reikšmingas.

Pagal X^2 kriterijų ir jo laisvės laipsnių skaičių (df) buvo tikrinamos hipotezės apie požymių vidurkių lygybę. Ryšys tarp požymių statistiškai reikšmingas, kai $p < 0,05$.

Apklausa buvo vykdoma raštu, pateikiant autorizuotą anketą (priedas 1). Anketa susideda iš 4 dalių:

1 dalis	Įvadinė	Pavadinimas, motyvacinė informacija respondentams, anketos pildymo instrukcija.
2 dalis	Demografiniai duomenys	Respondentų amžius, lytis, šeimos sudėtis, tėvų išsilavinimas ir kt. Ši informacija svarbi, nes demografinius duomenis siejant su tiriamųjų bausmių patirtimi, galima išsiaiškinti, kokiose šeimose dažniausiai taikomos bausmės, ar tėvų išsilavinimas ir socialinė padėtis turi įtakos bausmių naudojimui (ypač fizinių) vaikų atžvilgiu. Kokios lyties asmenys dažniau patiria fizines ir žodines bausmes ir kt.
3 dalis	Respondentų asmeninė bausmių patirtis	<p>Joje siekiama išsiaiškinti ar respondentai patyrė bausmes savo šeimoje, kad šią informaciją vėliau galima būtų sieti su nuostatomis į bausmių naudojimą.</p> <p>Svarbu išsiaiškinti kokio tipo (fizines ar žodines) bausmes respondentams teko patirti dažniausiai, kaip dažnai jie buvo baudžiami, kas buvo bausmių iniciatorius.</p> <p>Taip pat svarbi respondentų nuomonė, kaip jie vertina savo tėvų auklėjimo būdus. Kaip bausmės paveikdavo jų elgesį, ar jos buvo veiksmingos. Šioje dalyje naudoti uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimai.</p>
4 dalis	Respondentų nuostatos į vaikų baudimą šeimoje	<p>Šios dalies klausimais siekiama išsiaiškinti kokios yra respondentų nuostatos į bausmių taikymą auklėjant vaikus. Nuostatoms apie bausmių taikymą tirti buvo naudojama Likerto skalė. Buvo pateikta 10 klausimų, respondentai kiekvieną teiginį turėjo įvertinti pagal aktualumą. 1, 3, 5, 7, 9 teiginiai vertinami : taip (4), ko gero taip (3), ko gero ne (2), ne (1) ir 2, 4, 6, 8, 10 teiginiai vertinami: taip (1), ko gero taip (2), ko gero ne (3), ne (4). Vertinant atsakymus skalėje 1 reiškia teigiamas nuostatas bausmių atžvilgiu (polinkį į diktatą), 4 - neigiamas nuostatas bausmių atžvilgiu (polinkį ieškoti kompromiso).</p> <p>Uždaro ir pusiau uždaro, atviro tipo klausimai naudoti siekiant atskleisti, kokias bausmes (fizines ar žodines) respondentai skirtų vaikams už netinkamą elgesį, už kokius nusižengimus vaikui skirtų griežčiausią bausmę (analizuojant polinkį į kompromisą ar diktatą), kas, jų manymu, šeimoje turėtų būti bausmės iniciatorius, kokia būtų geriausia bausmė, kuri nežemintų vaiko.</p>

Apklausa vyko 2004-12-01– 2005-01-31. Anketos buvo dalijamos Panevėžio m. J.Balčikonio gimnazijoje, V.Žemkalnio gimnazijoje, „Saulėtekio“ vidurinėje mokykloje, 9-oje vidurinėje mokykloje. Imtis buvo formuojama atsitiktinės atrankos būdu, gavus kiekvienos mokyklos vadovo sutikimą, atsiklausus mokinių ar jie sutinka dalyvauti apklausoje.

2.2. Vyresniųjų klasių mokinių asmeninės bausmių patiries ir nuostatų į bausmes šeimoje tyrimo rezultatų analizė.

2.2.1. Demografinė tyrimo imties charakteristika

Tyrimo dalyvavo 332 Panevėžio miesto vidurinių mokyklų, gimnazijų 11–12 klasių mokiniai. 1 lentelėje matyti, kad respondentais pasirinkti mokiniai iš 4 mokyklų : 2 gimnazijų ir 2 vidurinių mokyklų, kiekvienos mokyklos apklaustų mokinių skaičius beveik tolygus. Tyrimo dalyvavo 190 - 12 klasės mokinių, 142- 11 klasės mokiniai.

1 lentelė

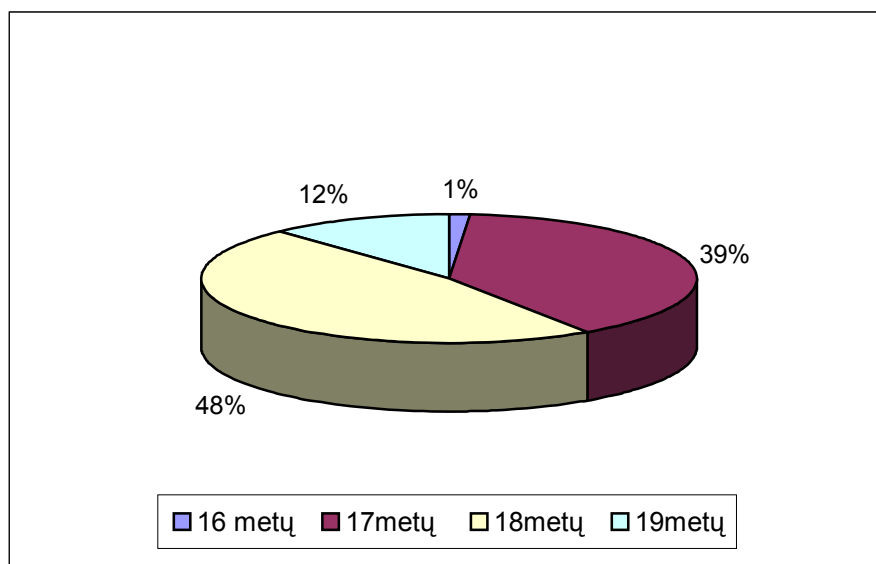
Respondentų pasiskirstymas pagal mokyklas

Mokyklos pavadinimas	12 klasės mokinių skaičius	11 klasės mokinių skaičius	Bendras mokinių skaičius
J.Balčikonio gimnazija	54	28	82
V.Žemkalnio gimnazija	29	57	86
„Saulėtekio“ vidurinė mokykla	53	28	81
9-oji vidurinė mokykla	54	29	83
Iš viso	190	142	332

Respondentais pasirinkti 11-12 klasių mokiniai, manant, kad jie dar gerai prisimena patirtas bausmes ir objektyviai, realiai gali atskleisti savo nuostatas bausmių atžvilgiu.

Pagal lytį respondentai pasiskirstė taip: 217 (66 proc.) merginų ir 115 (34 proc.) vaikinių. Toks mokinių pasiskirstymas pagal lytį suprantamas, nes vyresnėse klasėse paprastai daugiau mokosi merginų, nei vaikinių.

Respondentų amžius kito nuo 16-19 metų (nes duomenys buvo rinkti 2004 m. pabaigoje ir 2005m pradžioje). Vyresni amžiumi dvylikto klasių mokiniai sudarė didesnę apklaustųjų dalį. Mokinių pasiskirstymą pagal amžių iliustruoja 1 pav.

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal amžių

Šeimos sudėties analizė leidžia suskirstyti respondentus į 3 grupes: nepilna šeima, pilna šeima ir išplėstinė šeima. Daugiausia respondentų 242 (73.1 proc.) gyvena pilnose šeimose, 50 respondentų (15 proc.) nepilnose šeimose, išplėstinėse šeimose gyvena 40 respondentų (11,8 proc.). Iš pateiktų rezultatų matyti, kad didžioji dalis mokinių gyvena pilnose šeimose. Juk nuo šeimos labai daug priklauso vaiko auklėjimo stilius, jo elgesio koregavimas, auklėjimo metodų parinkimas, bausmių skyrimas.

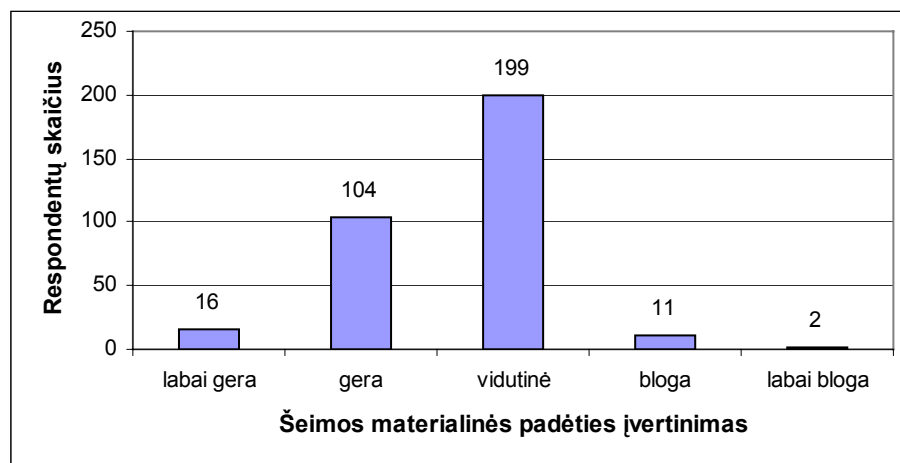
2 lentelė

Šeimos dydis

	Mokinių sk.	Proc.
mažavaikė	260	78,5
daugiavaikė	72	21,5
Iš viso	332	100,0

2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad didžioji dalis respondentų 260 mokinių (78,5 proc.) gyvena šeimose, kuriose yra 1 ar 2 vaikai (mažavaikėse šeimose) ir mažesnė dalis jų, t.y. 72 (21,5 proc.) mokiniai, gyvena daugiavaikėse šeimose, kuriose auga 3 ir daugiau vaikų.

2 paveiksle vaizduojama, kaip respondentai apibūdina šeimos materialinę padėtį. Respondentai savo šeimos materialinę padėtį vertina pakankamai gerai. 60 proc. mokinių ją įvertina kaip vidutinę, 31,2 proc. - kaip gerą, 4,9 proc. - kaip labai gerą ir tik labai nedidelė dalis (3,9 proc.) respondentų šeimos materialinę padėtį įvertina, kaip blogą ir labai blogą. Galima manyti, kad didžioji dalis respondentų savo šeimas priskiria vidutiniam ir pasiturinčiam gyventojų sluoksniui.

2 pav. Šeimos materialinės padėtis

Išanalizavus motinų ir tėvų užimtumą - dirba ar ne, paaiškėjo, kad didžioji dalis mamų 80,6 proc. dirba ir tik 19,4 proc. nedirba. Tėvai 85,7 proc. dirba ir tik 14,3 proc. neturi darbo. (priedas 2).

Didžioji dalis motinų pagal išsimokslinimą turi aukštąjį 34,8 proc. ir spec. vidurinį išsilavinimą 37,3 proc., o pagrindinį išsilavinimą turi vos 4,7 proc. Tėvų išsimokslinimas nedaug skiriasi nuo mamų : aukštąjį išsilavinimą turi 31,3 proc., spec. vidurinį 29 proc., pagrindinį 6,1 proc. (priedas 3). Galima daryti išvadą, kad respondentų tėvai ganėtinai išsimokslinę žmonės, didžioji dalis dirbantys asmenys.

Siekiant išanalizuoti asmeninę bausmių patirtį ir nuostatas į bausmes šeimoje, anketoje išskiriami atskiri klausimų blokai, kurie bus lyginami analizuojant rezultatus.

2.2.2. Vyresniųjų klasių mokinių asmeninė bausmių patirtis

Į anketos klausimą: *Ar vaikystėje teko būti nubaustam (-ai)?* iš 332 respondentų 307 (92,5 proc.) atsakė, kad taip ir tik 25 respondentai (7,5 proc.) pažymėjo, kad jie nebuvo baudžiami. Iš gautų rezultatų galima teigti, kad didžioji dalis respondentų yra patyrę bausmes. (priedas 4).

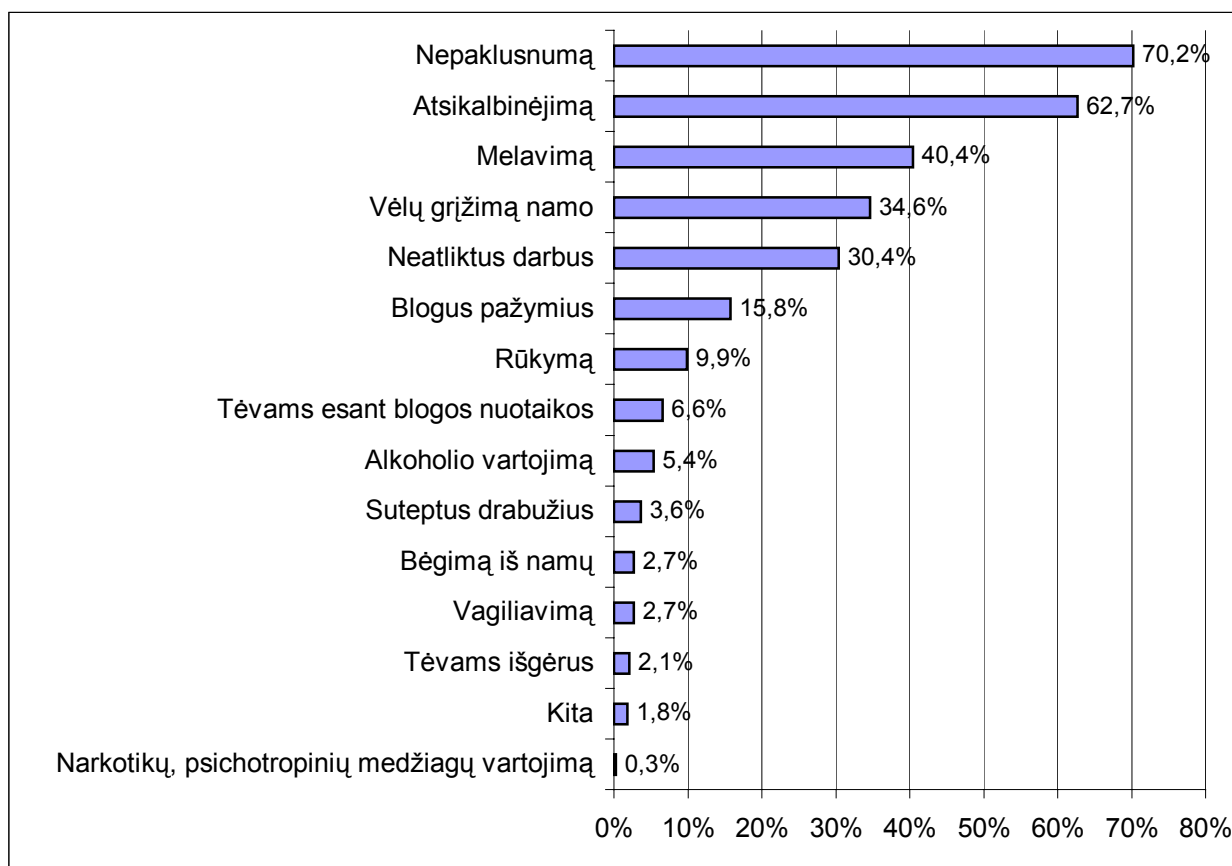
2.2.2.1. Nusizengimai už kuriuos dažniausiai baudavo

Išanalizavus respondentų atsakymus (3 pav.) paaiškėjo, kad vaikus dažniausiai baudavo už nepaklusnumą 70,2 proc., antroje vietoje (62,7 proc.) nurodoma už atsikalbinėjimą, vėlų grįžimą namo, 40,4 proc. už melavimą. Panašius duomenis apie melavimą, kaip nusizengimą, daro Gurtler 2001 m. atliktame tyrime, ji teigia, kad „melavimą gimdo tėvų ir vaikų tarpusavio nepasitikėjimas ir baimė”.

Mažiausiai buvo baudžiami 0,3 proc. už narkotinių, psichotropinių medžiagų vartojimą, 2,7 proc. už bėgimą iš namų, vagiliavimą. Kita (1,8 proc.) respondentai nurodo, kad būdavo baudžiami už savęs nesaugojimą, mušimąsi, kambario nesusitvarkymą, nesutarimus, brolių ar seserų skriaudimą.

Įdomu pažymėti, kad už blogus pažymius, prastą mokymąsi baudė tik 15,8 proc. Nors mokslinės literatūros šaltiniai byloja, kad labiau inteligentiškose šeimose esant geresnei materialinei padėčiai, tėvams turint aukštesnį išsimokslinimą ir kt. didesnis dėmesys skiriamas vaikų mokymuisi. Mikalajūnaitės (1999) atliktų tyrimų duomenimis anksčiau vaikai du kartus dažniau būdavo baudžiami už blogus pažymius.

Rečiausiai, kaip rodo apklausos duomenys, vaikai baudžiami už narkotinių, psichotropinių medžiagų vartojimą. Iš įvairiausiai kelias plintančios informacijos, mokslinių tyrimų, apklausų manoma, kad svaiginimasis šiomis medžiagomis labai paplitęs, jų vaikai gali įsigyti visokiais būdais net ir prie mokyklos. Tačiau sunku pasakyti, ar visada tėvai greitai pastebi, kad jų vaikas pradėjo svaigintis. Dėl to kyla abejonių. (Bulotaitė, 2003).

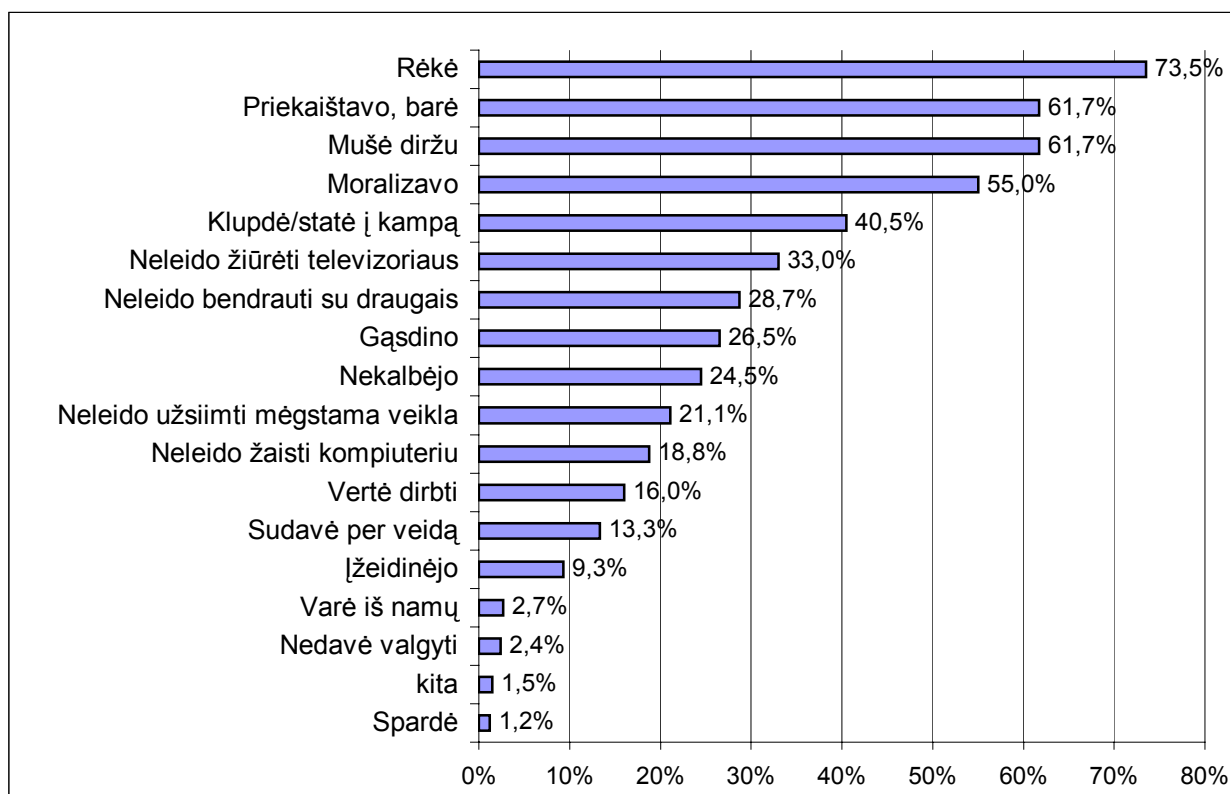
3 pav. Nusizengimai, už kuriuos tėvai dažniausiai baudavo respondentus

Pastaba: respondentai galėjo išsirinkti 3 labiausiai tinkančias bausmes, todėl proc. daugiau negu 100.

2.2.2.2. Patirtos bausmės

Į klausimą *Kokias bausmės teko patirti vaikystėje?* didžioji dalis respondentų atsakė, jog dažniausiai teko patirti rėkimą (73,5 proc.), priekaištavimą, barimą, mušimą diržu, ar kitu daiktu (61,7 proc.) ir kitas bausmes (3 pav.). Mušimas diržu, kaip rodo apklausos duomenys, užima vieną iš pirmų diagramos pozicijų (61,7 proc.), nors kitos fizinių bausmių formos išsidėsto apatinėje diagramos dalyje spardė (1,2 proc.), sudavė per veidą (13,3 proc.). Fizinių bausmių skalė nėra plati ir jų taikymo intensyvumas nėra didelis. Didžiąją dalį bausmių, taikytų respondentams, sudaro apribojimai: neleido žiūrėti televizoriaus, neleido bendrauti su draugais, neleido užsiimti mėgstama veikla, neleido žaisti kompiuteriu ir kt. Galima daryti išvadą, kad respondentai yra patyrę verbalines, o taip pat ir fizines bausmes. Analogiška išvada gauta ir Vaicekauskienės (2002) tyrime. Autorė teigia, „suaugusiųjų reakcijos į blogą vaikų elgesį dažniausiai būna verbalinės: nuo švelnaus pabarimo iki baisaus ir ilgo rėkimo. O kai kurie tėvai labiau linkę taikyti fizines bausmes.“

4 pav. Bausmės, kurias teko patirti respondentams

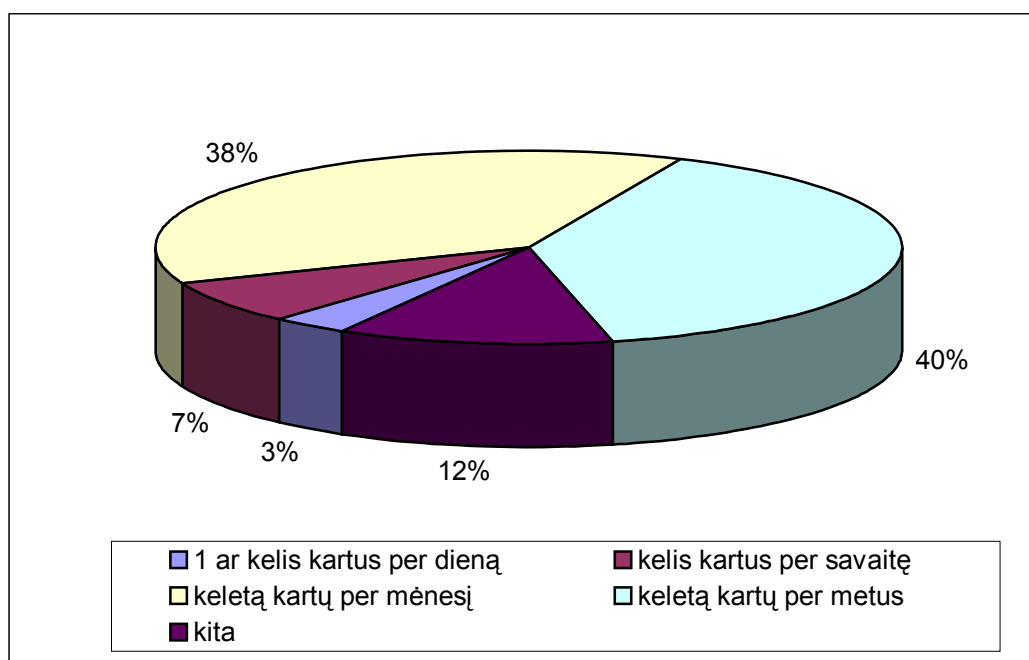
Pastaba: respondentai galėjo išsirinkti 3 labiausiai tinkančias bausmes, todėl proc. daugiau negu 100.

2.2.2.3. Bausmių vykdytojai ir bausmių dažnis

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, kas dažniausiai baudžia vaikus šeimoje. Iš 307 respondentų, kurie buvo patyrę bausmes, pažymėjo, kad dažniausiai šeimoje baudžia: mama 46 proc. (141 respondentas), abu tėvai (mama ir tėtis) 28,7 proc. (88 respondentai), tėtis 23,8 proc. (73 respondentai), 1,5 proc. (2 respondentai) sesuo ir po 1- brolis, senelis, močiutė). Mamos beveik du kartus dažniau baudžia negu tėčiai, gal todėl, kad tradiciškai šeimoje vaikus prižiūri ir daugiau auklėja motinos. (priedas 5).

Galima daryti išvadą, kad dažniausiai vaikus šeimose baudžia mamos arba abu tėvai.

5 pav. pateikta diagrama iliustruoja, kaip dažnai respondentai buvo baudžiami. 122 mokiniai (40 proc.) teigia, kad juos bausdavo keletą kartų per metus, 116 respondentų (38 proc.) pažymi, keletą kartų per mėnesį, 22 (8 proc.) kelis kartus per savaitę ir 10 mokinių mini, kad juos baudžia 1 ar kelis kartus per dieną. 37 mokiniai (12 proc.) pažymėjo kita, kur išanalizavus atsakymus paaiškėjo, kad juos baudžia labai retai (per visą jų nugyventą laiką tik vieną ar kelis kartus). Išanalizuoti rezultatai byloja, kad bausmės vaikams yra taikomos gana dažnai.

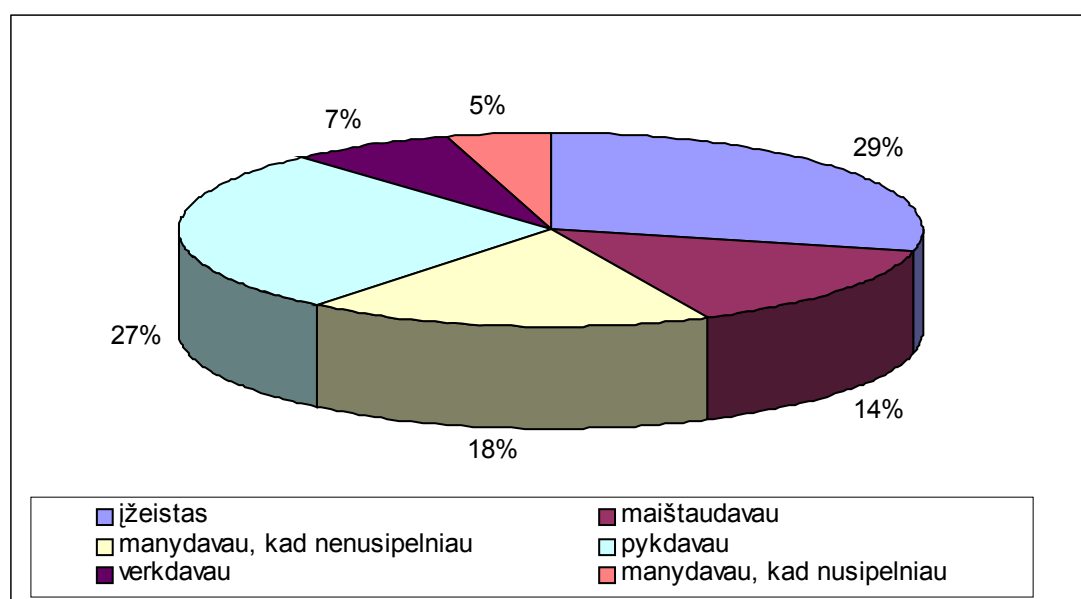
5 pav. Bausmių dažnis

2.2.2.4. Savijauta po patirtos bausmės

Į klausimą *Kaip jausdavosi po patirtos bausmės?* (6 pav.) respondentai pažymėjo, kad daugiau nei ketvirtadalis 88 mokiniai (29 proc.) jausdavosi ižeisti, 84 mokiniai (27 proc.) - pykdavo, 55 respondentai (18 proc.) manydavo, kad nenusipelnė tokios bausmės, 44 mokiniai

(14 proc.) maištaudavo, 22 verkdamo ir tik 14 mokinių (5 proc.) manydavo, kad nusipelnė tokios bausmės. Galima daryti išvadą, kad didžioji dalis respondentų dažniausiai jausdavosi nubausti nepelnytai ir per griežtai, arba jie nesuprasdavo už ką jiems tokia bausmė yra taikoma. Todėl, kaip pažymi Giurtler (2002), vienas labai svarbių akcentų tėvams kalbėtis su savo vaikais ir aiškinti jiems, ką šie negero padarė. Aiškinimas – tarsi apeliavimas į vaiko supratimą. Drauge jis rodo, kad tėvai laiko vaiką klystančiu dėl nežinojimo, o ne dėl blogos valios.

Jei vaikas gerai žinos ribas, supras už ką taip buvo nubaustas nesijaus įžeistas, nemaištaus, nepyks, o stengsis nekartoti padarytų klaidų arba susitaikys su pelnyta bausme.

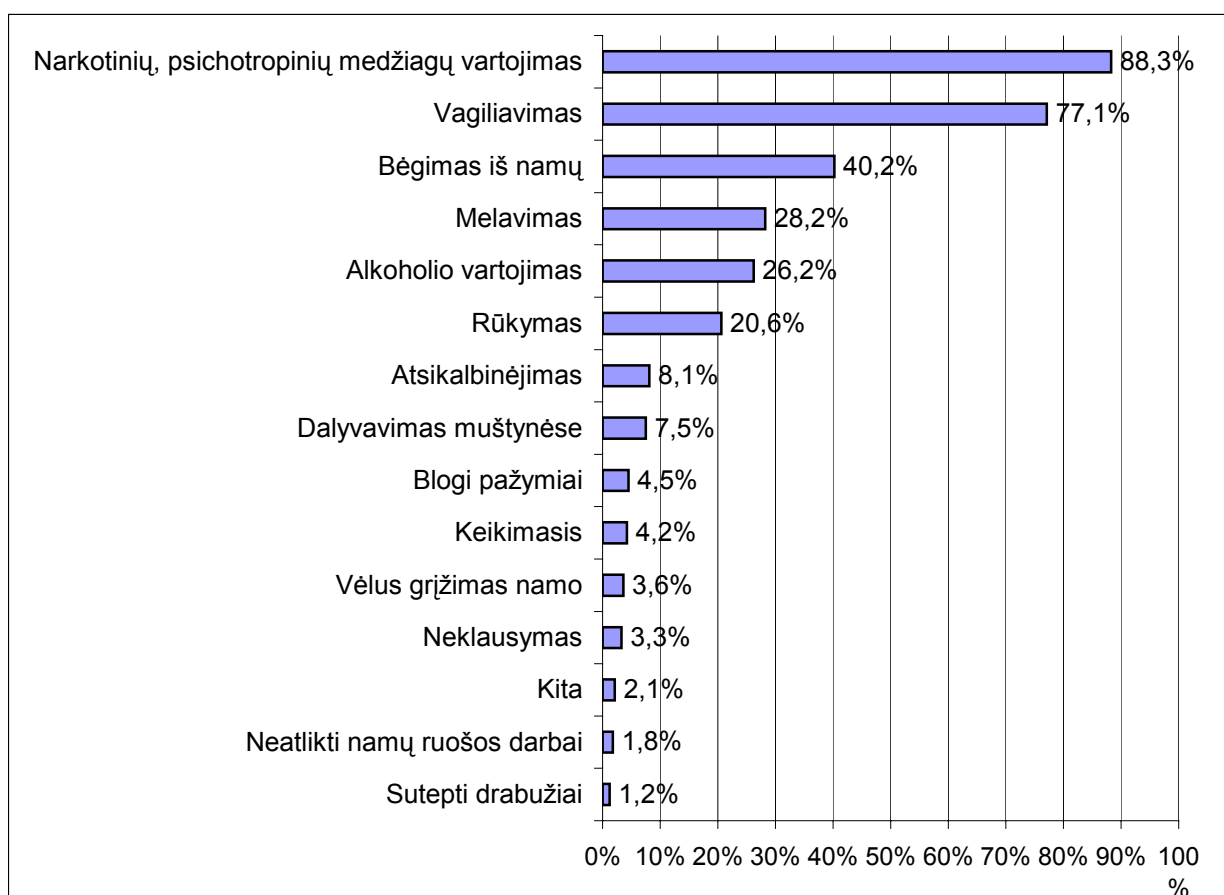
6 pav. Savijauta po patirtos bausmės

Beveik tolygūs respondentų atsakymai gauti pateikus klausimą: *Ar patirtos bausmės padeda Jums kaip vaikui suprasti, kad elgėtės blogai?* Iš gautų rezultatų (priedas 6) matyti, kad 117 respondentų (38 proc.) atsakė kad padėdavo suprasti, kad elgėsi blogai, trečdalis mokinių 101 respondentas (33 proc.) paminėjo, kad ir patyrę bausmes nesuprasdavo, kad elgėsi blogai ir 89 respondentai (29 proc.) pažymėjo, kad kartais patirtos bausmės padėdavo suprasti, kad elgėsi blogai. Galima daryti išvadą, kad ir po patirtos bausmės vaikas suprastų kad elgėsi blogai, prisiimtų savo kaltę, visų pirmą turi būti nustatytos ribos, kurias jis gerai žinotų, paaiškinimai, geras bendravimas tarp šeimos narių. Tada vaikas patyręs bausmę supras, kad elgėsi blogai, prisiims kaltę, nesijaus nubaustas neteisingai.

2.2.3. Vyresniųjų klasių mokinių nuostatų į bausmes šeimoje ir asmeninės bausmių patirties tyrimo rezultatų lyginamoji analizė

2.2.3.1. Nusizengimai

Išanalizavus duomenis (7 pav.) paaiškėjo, kad jaunosios kartos atstovai savo vaikus griežčiausiai baustų už narkotinių, psichotropinių medžiagų vartojimą 88,3 proc., vagiliavimą 77,1 proc., bėgimą iš namų 40,2 proc., melavimą, mažiausiai už suteptus drabužius 1,2 proc., neatliktus namų ruošos darbus 1,8 proc., neklausymą, o už blogus pažymius, prastą mokymąsi baustų tik 4,5 proc. Galima teigti, kad mokiniai nurodo daug sunkesnius baustinus nusizengimus nei tie, už kuriuos patys buvo baudžiami.

7 pav. Nusizengimai, už kuriuos respondentai griežčiausiai baustų vaikus

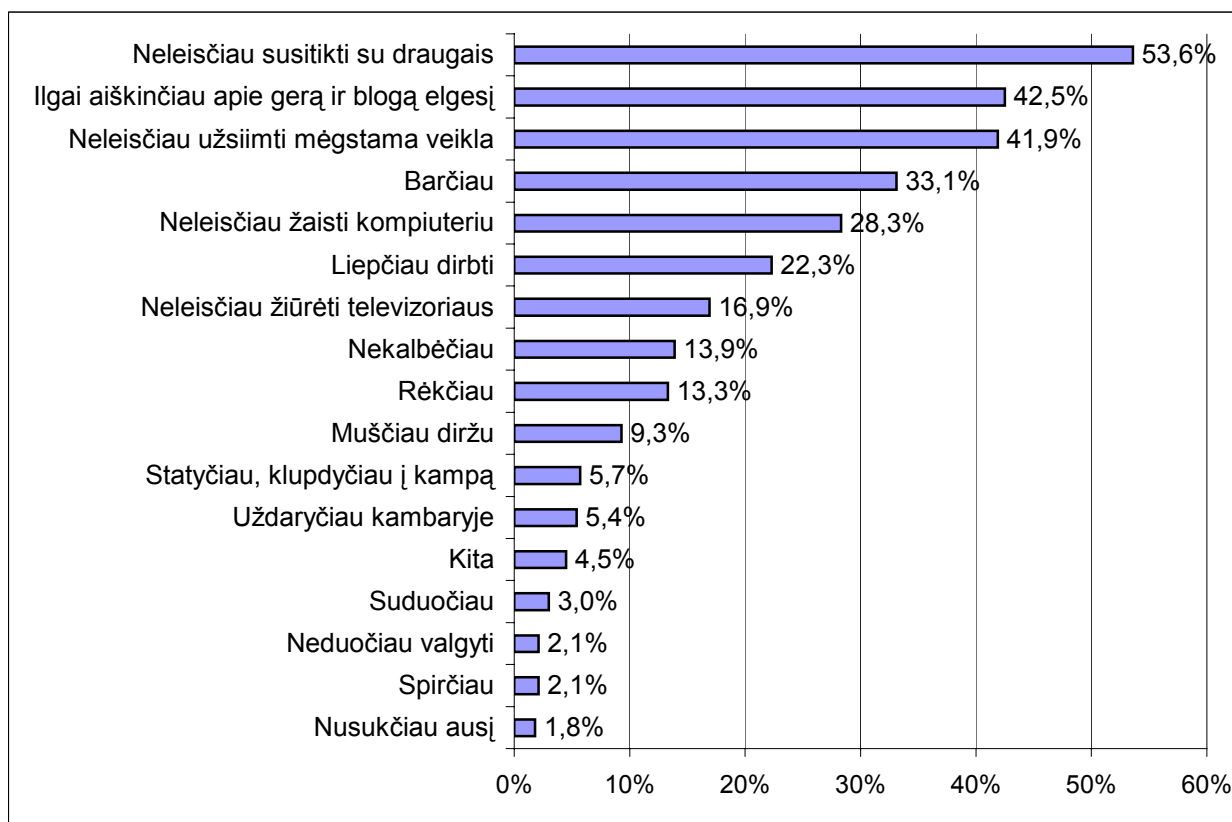
Pastaba: respondentai galėjo išsirinkti 3 labiausiai tinkančias bausmes, todėl proc. daugiau negu 100.

Palyginus gautus duomenis su duomenimis už ką respondentai buvo baudžiami (3 pav.), galima daryti išvadą, kad bausmių priešasčių hierarchiją mokiniai tarsi „apverčia“. Respondentų atsakymai atskleidžia kitus bausmių vertinimo kriterijus ir rodo aiškų blogio supratimą. Tik nusizengimas „melavimas“ lieka diagramų viršutinėse pozicijose, matomai, to nebūtų jei vaikų ir

tėvų santykiai būtų kitokie. Vaikams nereikėtų išsisukinėti, slėpti savo padarytus nusižengimus, o tuo pačiu ir meluoti. Šato (1999) atlikti tyrimai taip pat patvirtina, kad efektyvi vaiko elgesio kontrolė nesiejama su jam galimos bausmės taikymu, o priklauso nuo to, kaip nustatomos tinkamo elgesio ribos. Todėl gera drausmė yra tokia, kuri perauga į vidinę vaiko savidrausmę. Tolerancija ir pakantumas ugdo vaiko sąmonėje santūrumą ir gėrį.

2.2.3.2. Bausmės

8 pav. iliustruoja, kokias griežčiausias bausmes respondentai skirtų savo vaikams. Galima teigti, kad diagramoje pirmąsias vietas užima laisvių ribojimas ir verbalinės bausmės, daugiau negu pusė respondentų pažymi, kad neleistų susitikti su draugais (53,6 proc.), ilgai aiškintų apie gerą ir blogą elgesį (42,5 proc.), neleistų užsiimti mėgstama veikla (41,9 proc.), ir tik žemutinėse diagramos pozicijose išsidėsto fizinės bausmės: nusuktų ausį (1,8 proc.), spirtų (2,1 proc.) ir t.t. Galima daryti išvadą, kad respondentų nuostata į bausmių taikymą yra labiau ieškanti kompromiso – stengiamasi kiek galima daugiau paaiškinti, apriboti mėgstamą veiklą, užsiėmimą (taikyti verbalines bausmes), o ne linkusi į fizinių bausmių taikymą.

8 pav. Griežčiausios bausmės, kurias skirtų respondentai

Pastaba: respondentai galėjo išsirinkti 3 labiausiai tinkančias bausmes, todėl proc. daugiau negu 100.

Palyginus kokias griežčiausias bausmes skirtų savo vaikams su bausmėmis (4 pav.), kurias vaikai patyrė šeimose, galima daryti išvadą, kad vaikai yra patyrę verbalines ir fizines bausmes, o savo vaikams bandytų ieškoti labiau liberalesnių poveikio priemonių, taikant daugiau verbalines bausmes.

Manau, kad respondentų išreikštos nuostatos labai atspindi šių dienų realijas, kad ne visada už vaiko blogą elgesį reikia taikyti fizines bausmes, kad galima atrasti ir kitų daug veiksmingesnių poveikio priemonių vaiko elgesiui valdyti.

2.2.3.3. Bausmių efektyvumas

3 lentelė iliustruoja respondentų nuostatas, kurio asmens taikomos bausmės vaiko elgesį veikia efektyviausiai. Kaip matyti iš pateiktų duomenų, beveik puse respondentų 45,5 proc. (151 respondentas) teigia, kad efektyviausiai vaiko elgesį veikia abiejų tėvų bausmės. 38,9 proc. (129 respondentai) pažymi, kad taip pat labai efektyviai veikia tėčio bausmės ir tik 11,1 proc. (37 respondentai) mano, kad mamos bausmės veikia efektyviai.

3 lentelė

Kurio asmens taikomos bausmės vaiko elgesį veikia efektyviausiai

	Mokinių sk.	Proc.
mamos	37	11,1
tėčio	129	38,9
abiejų	151	45,5
brolių, seserų	5	1,5
kita	10	3,0
Iš viso	332	100,0

Palyginus duomenis apie bausmių iniciatorių (5 priedas) ir kokio asmens taikomos bausmės vaiko elgesį veikia efektyviausiai galima daryti išvadą, kad abiejų tėvų taikomos bausmės vaiko elgesį veikia efektyviausiai. Manau čia labai svarbu, kad tėvai šeimoje laikytųsi vieningos auklėjimo strategijos, kad neišsiskirtų abiejų tėvų nuomonės bausmių ir vaikų auklėjimo klausimu. Nors tėtis, kaip bausmės iniciatorius, rečiau nei mama taiko bausmes, tačiau jo bausmės, anot respondentų nuostatų veikia efektyviai. Paradoksalius duomenys gauti mamos atžvilgiu: 141 respondentas teigia, kad mama baudžia dažniausiai, o tik 37 respondentai mano, kad jos bausmės veikia efektyviausiai. Galima daryti išvadą, kad mamos taikomos bausmės nėra labai efektyvios. Gal dėl to, kad tėvas baudžia už labai svarbius dalykus ir rečiau nei mama. Čia gali būti atskira tema tolimesniam darbo tyrimui, darbo tęsimui, išsiaiškinus pasižiūrėti už

kokius dalykus baudžia tėvas, už kokius mama ir kaip baudžia tėvas ir mama. Jei mama tik rėkia ir moralizuoja, tai galbūt ir nėra tokia efektyvi bausmė.

Be to situaciją galima būtų aiškinti tuo, kad tėvo bausmės efektyvesnės, tėvas vaiko socializacijos procese vaidina svarbų vaidmenį, kuriant socialinius ryšius su kitais žmonėmis ir perteikiant visuomenėje priimtas normas. Mama gi vaiko gyvenime daugiau atsakinga už emocinę sferą ir bazinių poreikių tenkinimą.

2.2.4. Kompromiso paieška ir diktatas

Nuostatoms apie bausmių taikymą tirti buvo naudojama Likerto skalė. Buvo pateikta 10 teiginių, respondentai kiekvieną teiginį turėjo įvertinti pagal aktualumą. 1, 3, 5, 7, 9 teiginiai vertinami : taip (4), ko gero taip (3), ko gero ne (2), ne (1) ir 2, 4, 6, 8, 10 teiginiai vertinami: taip (1), ko gero taip (2), ko gero ne (3), ne (4). Vertinant atsakymus skalėje 1 reiškia teigiamas nuostatas bausmių atžvilgiu (polinkį į diktatą), 4 - neigiamas nuostatas bausmių atžvilgiu (polinkį ieškoti kompromiso).

Išnagrinėjus anketoje pateiktus teiginius apie nuostatas į bausmes auklėjant vaikus, buvo išskirtos dvi grupės: polinkio į demokratišką auklėjimo stilių-kompromiso paieškos ir polinkio į autoritarišką auklėjimo stilių-diktato. Rezultatais pateikiami 4–5 lentelėse. Išsamesni duomenys apie kiekvieną teiginį pagal respondentų skaičių ir jo procentinę išraišką pateikiami prieduose (7-8).

4 lentelė

Kompromiso paieška

Teiginiai		ne	ko gero ne	ko gero taip	taip
Į vaiko maištavimą ir netinkamą elgesį reikia reaguoti ramiai, bet dėmesingai	%	6,3%	6,3%	25,0%	62,3%
Aš galėčiau susitvardyti ir ramiai reaguoti, kad ir kaip vaikas elgtųsi	%	11,8%	44,1%	33,5%	10,6%
Aš galėčiau ilgai ir kantriai kalbėti su vaiku apie jo elgesį	%	6,3%	21,4%	38,0%	34,3%
Manau, kad nereikia vaiko mušti, geriau smarkiai subarti	%	2,4%	11,8%	38,1%	47,7%
Kiekviena bausmė turi būti suprantamai paaiškinama	%	0,6%	1,2%	15,1%	83,1%

5 lentelė

Diktatas

Teiginiai		taip	ko gero taip	ko gero ne	ne
Jei vaikas manęs neklausytų ar priešgyniautų,	%	1,8%	9,1%	34,2%	54,8%

suduočiau jam ilgai negalvojęs(-usi)					
Tik diržo „ragavęs“ vaikas užaugęs doru ir sąžiningu žmogumi	%	6,9%	15,4%	30,7%	47,0%
Jei įsisiautėjusio mažylio negalima nuraminti griežtu žodžiu, būtina imtis diržo	%	10,0%	20,8%	27,5%	41,7%
Sudavus vaikui ar paklupdžius į kampa, jis greičiau supras, kad blogai elgiasi	%	8,5%	22,7%	35,8%	33,0%
Fizinės baudmės padeda tapti geresniu žmogumi	%	4,2%	9,0%	23,5%	63,3%

Rezultatų analizė parodė, kad didžioji dalis respondentų linkę rinktis demokratišką auklėjimo stilių: polinkis į diktatą būdingas 112 respondentų (34 proc.), o 220 (66 proc.) būdingas kompromiso ieškojimas.

Daugumas respondentų (87,3 proc.) pritaria, kad į vaiko netinkamą elgesį reikia reaguoti dėmesingai, bet ramiai. Daugiau nei pusė (55,9 proc.) tyrime dalyvavusių mokinių ko gero nesusivaldytų, jei vaikas elgtųsi įžūliai. Kita pusė mano, kad jiems pavyktų į bet kokią vaiko elgesį reaguoti ramiai. 98,2 proc. apklaustųjų pritaria teiginiui, kad kiekviena baudmė vaikui turi būti tinkamai paaiškinama.

Nors 54,8 proc. respondentų griežtai pasisako, jog nesuduotų vaikui už neklausymą ir priešgyniavimą ir 63,3 proc. mano, jog fizinės baudmės nepadeda tapti geresniu žmogumi, vis dėlto 22,3 proc. respondentų laikosi nuostatos, kad mušimas padeda užauginti vaiką doru ir sąžiningu žmogumi, o trečdalis apklaustųjų (30,8 proc.) pritaria būtinybei imtis diržo, jei vaiko negalima nuraminti griežtu žodžiu ir (31,2 proc.), kad fizinės baudmės padeda vaikui suprasti, jog jis elgiasi netinkamai.

Koreliacinė analizė parodė, kad tarp lyties ir kompromiso ieškojimo yra nustatytas silpnas statistiškai reikšmingas ryšys ($r=0,222$ $p=0,000$ $X^2=16,317$ $df=2$, $p<0,05$). Moterys (merginos) labiau linkusios į kompromisą nei vyrai (vaikiniai).

Tyrimo metu nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys ($c=0,402$ $p=0,000$ $X^2=62,861$ $df=8$; $p<0,05$) tarp šeimos materialinės padėties ir respondentų polinkio ieškoti kompromiso: kuo šeimos materialinė padėtis blogesnė tuo mažiau ieškoma kompromiso, daugiau linkstama į diktatą.

Taip pat buvo tirti statistiniai ryšiai tarp respondentų polinkių į vienokį ar kitokį auklėjimo stilių ir tarp respondentų amžiaus, šeimos sudėties, dydžio, tėvų išsimokslinimo ir užimtumo. Koreliacinė analizė parodė, kad tarp šių požymių statistiškai reikšmingo ryšio nėra ($p>0,05$). Galima manyti, kad respondentų polinkis į vienokį ar kitokį auklėjimo stilių (diktatą ar kompromisą) nepriklauso nuo šeimos sudėties, dydžio, tėvų išsimokslinimo, tėvų užimtumo.

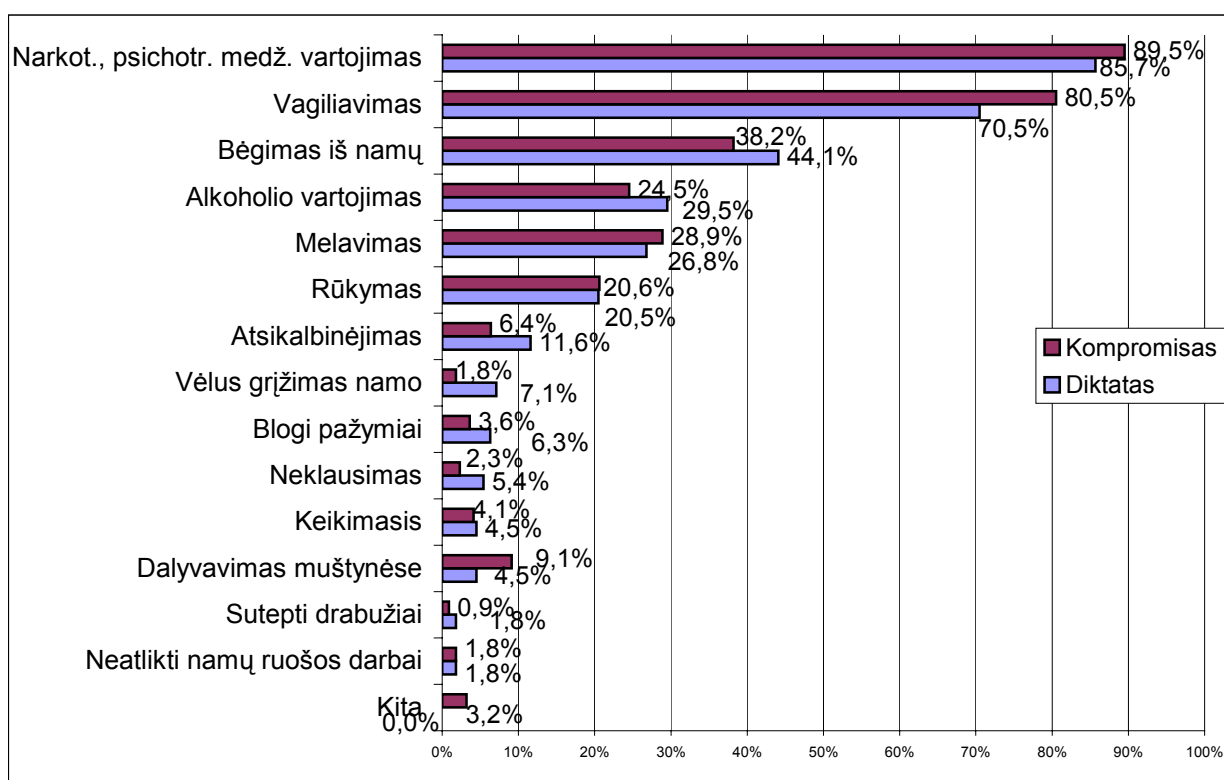
Statistiškai reikšmingo ryšio tarp respondentų amžiaus ir tam tikro auklėjimo stiliaus nėra ($p>0,05$), nes respondentų amžiaus skirtumas nedidelis.

Nusižengimai.

9 paveiksle pavaizduota už kokius nusižengimus asmenys, linkę į diktatą ar kompromisą auklėjant vaikus, skirtų griežčiausią bausmę.

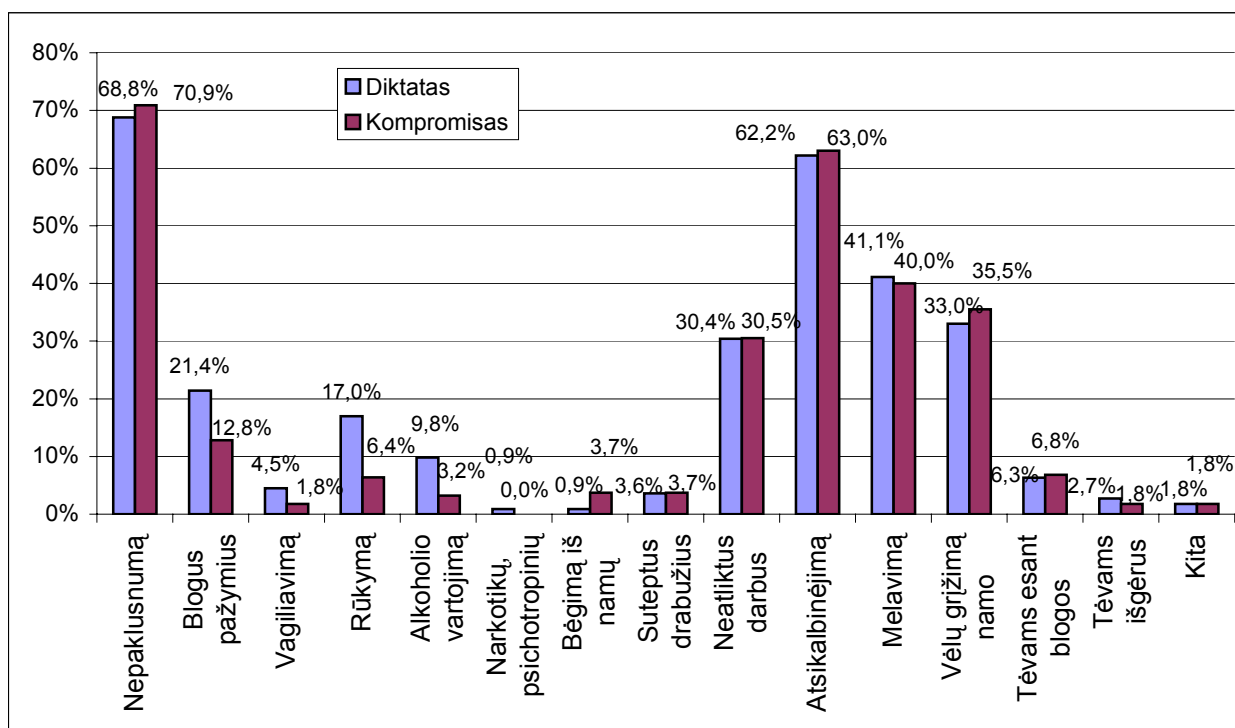
Kaip matyti diagramoje, ir kompromiso, ir diktato šalininkai prioritetus griežčiausioms bausmėms skirtų beveik už tuos pačius nusižengimus. Griežčiausiai baustų už narkotinių, psichotropinių medžiagų vartojimą (k.-89,5 proc., d.-85,7 proc.), vagiliavimą (k.-80,5 proc., d.-70,5 proc.), bėgimą iš namų (k.-38,2 proc., d.-44,1 proc.). Ryškesni skirtumai išskiriami už vėlu grįžimą namo (d.-7,1 proc., k.-1,8 proc.), atsikalbinėjimą (d.- 11 proc., k.-6,4 proc.). Atrodytų, kad už labai panašius nusižengimus baustų savo vaikus asmenys linkę į kompromisą ir į diktatą. Vis dėlto diagramoje matyti ir skirtumai.

9 pav. Nusižengimai , už kuriuos būtų skiriamos griežčiausios bausmės

Respondentai, linkę auklėti vaikus autoritariniu stiliumi (diktatas), griežčiau baustų už paklusnumo autoritetui stoką: neklausymą, bėgimą iš namų, blogus pažymius, suteptus drabužius, vėlu grįžimą namo, atsikalbinėjimą. Tuo tarpu respondentai, linkę į demokratiškesnį auklėjimo stilių (kompromisas), baustų už moralės normų nepaisymą, nusižengimą visuotinai priimtoms socialinėms taisyklėms: vagiliavimą, narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą, melavimą, dalyvavimą muštynėse.

Už ką buvo baudžiami asmenys linkę į tam tikrą auklėjimo stilių matyti 10 paveiksle. Rezultatai rodo, kad ir į diktatą, ir į kompromisą linkusius respondentus dažniausiai baudavo už nepaklusnumą (atitinkamai 68,8 proc. ir 70,9 proc.), atsikalbinėjimą (62,2 proc., 63,0 proc.), už melavimą, vėlų grįžimą namo, neatliktus darbus. Į autoritarišką auklėjimo stilių linkę respondentai dažniau nei į kompromisą linkę buvo baudžiami už blogus pažymius, vagiliavimą, rūkymą, alkoholio vartojimą. O vaikus auklėti demokratiškiau linkę respondentai dažniau buvo baudžiami už nepaklusnumą, bėgimą iš namų, atsikalbinėjimą, vėlų grįžimą namo bei tėvams esant blogos nuotaikos.

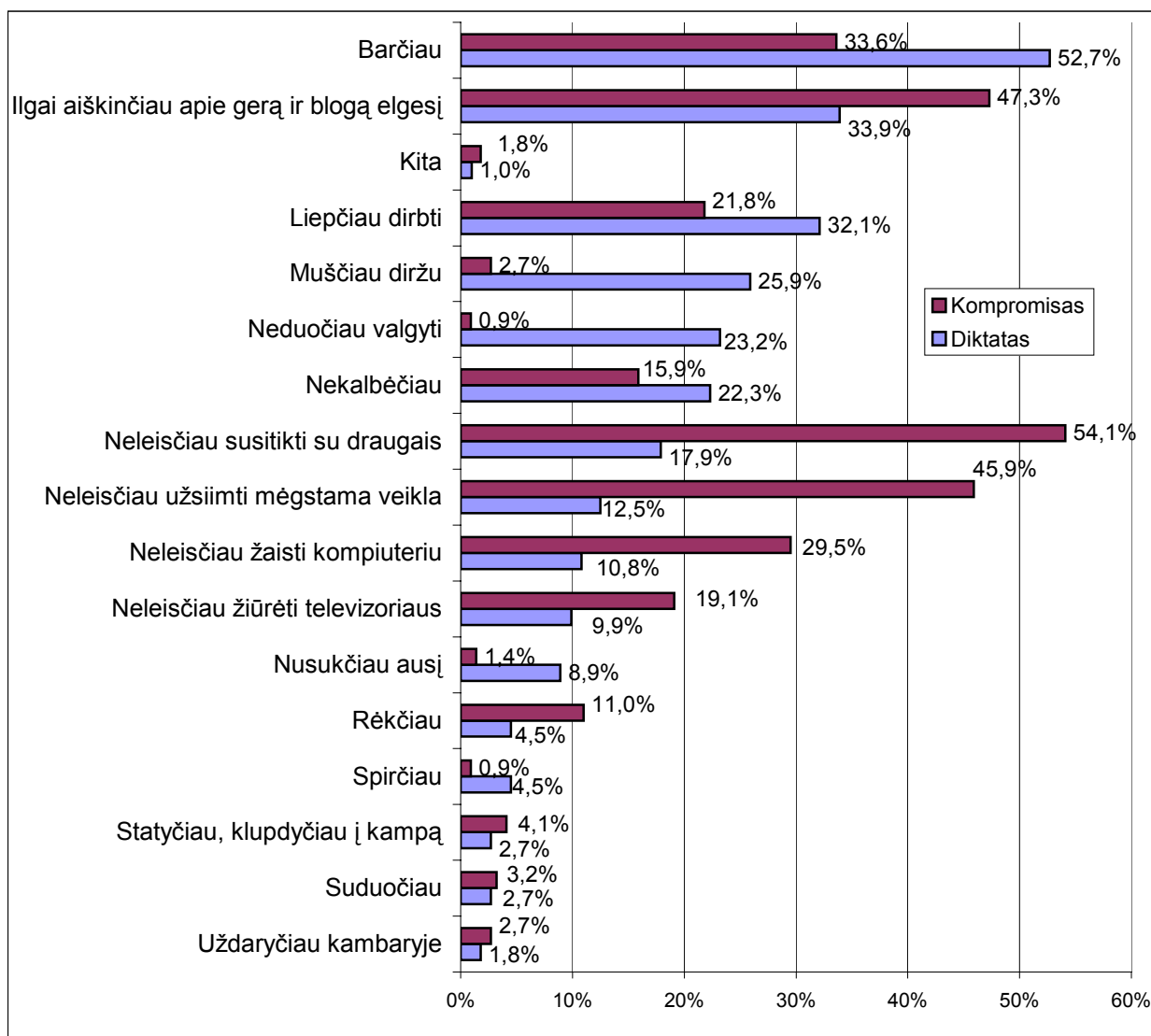

10 pav. Nusižengimai, už kuriuos buvo baudžiami asmenys linkę į tam tikrą auklėjimo stilių

Bausmės

11 pav. pavaizduotoje diagramoje matyti, kokias griežčiausias bausmes skirtų respondentai linkę į diktatą ir kompromisą. Daugiausiai į demokratišką auklėjimo stilių (kompromisą) linkusių apklaustųjų (54,1 proc.) neleistų susitikti su draugais, ilgai aiškintų apie gerą ir blogą elgesį (47,3 proc.), neleistų užsiimti mėgstama veikla (45,9 proc.). Didžioji dalis į diktatą linkusių respondentų bartų (52,7 proc.), liepų dirbti (32,1 proc.), muštų diržu (25,9 proc.), neduotų valgyti (23,2 proc.). Šie rezultatai rodo, kad asmenys linkę į demokratiškesnį auklėjimo stilių (kompromisą) taikytų labiau verbalines bausmes ir bausmes ribojančias vaiko laisvę (susitikti su draugais, užsiimti mėgstama veikla, žaisti kompiuteriu, žiūrėti televizorių ir pan.). O respondentai linkę į diktatorišką auklėjimo stilių daugiau taikytų fizines ir

agresyvesnes verbalines bausmes (lieptų dirbti, muštų diržu, rėktų, spirtų, suduotų, neduotų valgyti ir pan.).

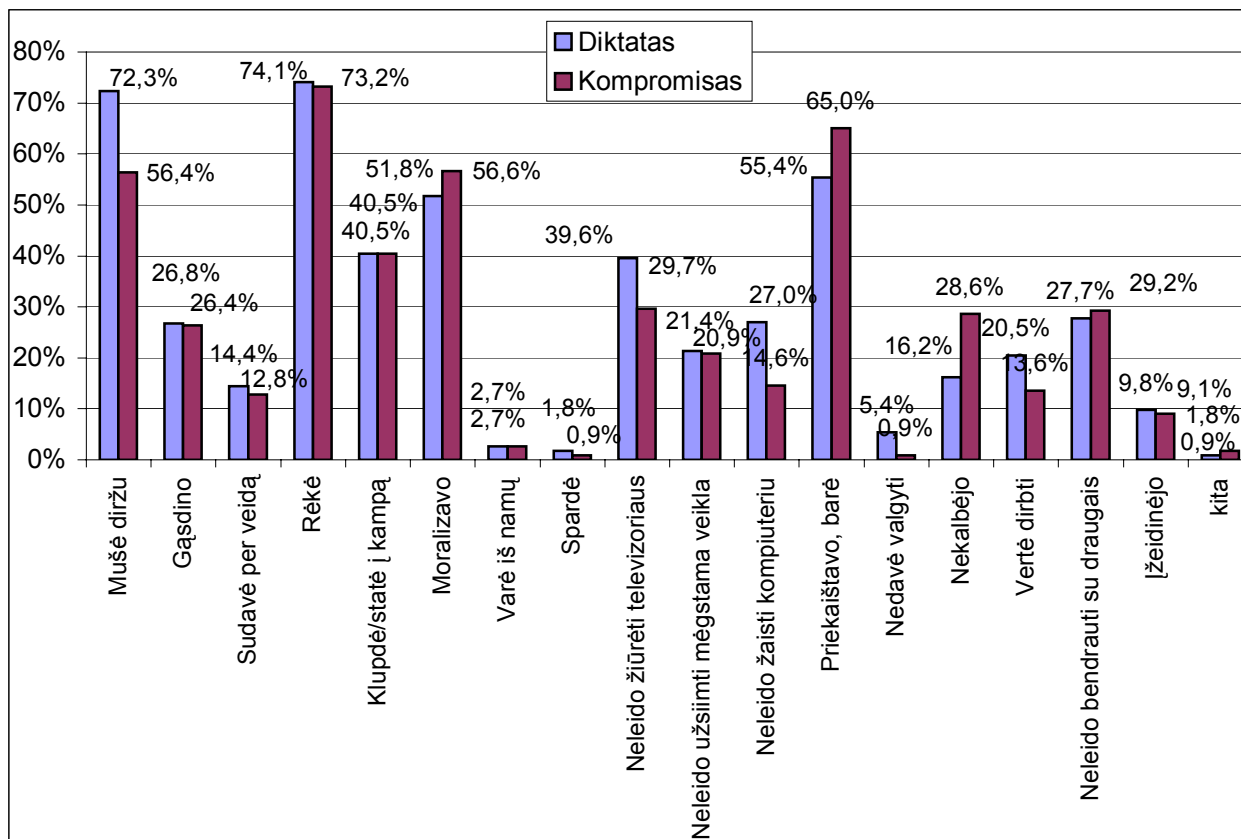

11 pav. Griežčiausios bausmės, kurias skirtų asmenys linkę į diktatą ar kompromisą

Kokias griežčiausias bausmes patyrė respondentai linkę į tam tikrą auklėjimo stilių (kompromisą ar diktatą) matyti 11 pav. Į diktatą linkę respondentai dažniau patirdavo fizines ir su laisvių apribojimu susijusias bausmes. Jie dažniau nei linkusieji į kompromisą buvo mušami diržu ar kitu daiktu (72,3 proc. visų linkusių į diktatą respondentų), ant jų rėkė 77,1 proc., vertė dirbti, buvo mušami per veidą, negaudavo valgyti (5,4 proc.), nebuvo leidžiama žiūrėti televizoriaus ir žaisti kompiuteriu. Linkusieji į kompromisą dažniau patirdavo verbalines bausmes ir ignoravimą: moralizavimą, priekaištavimą, barimą, nekalbėjimą, kontaktų su draugais apribojimą.

Palyginus kokias griežčiausias bausmes skirtų ir kokias patyrė asmenys linkę į kompromisą ir diktatą, galima būtų pažymėti, kad į autoritarišką auklėjimo stilių linkusių

asmenų patirtos ir skiriamos bausmės yra fizinės ir griežti apribojimai, o į demokratiškesnį auklėjimo stilių linkusių asmenų griežčiausios patirtos ir skiriamos bausmės labiau liberalesnės, verbalinio pobūdžio, taikančios apribojimus.

12 pav. Griežčiausios bausmės, kurias patyrė asmenys linkę į diktatą ar kompromisą

2.2.5. Bausmės kaip auklėjimo priemonės būtinumas

Išanalizavus respondentų nuomonę, ar bausmė yra būtina auklėjimo priemonė, paaiškėjo, kad 2/3 respondentų 219 (66 proc.) pritaria, kad tai būtina auklėjimo priemonė ir mažesnė jų dalis 113 (40 proc.) neigė, kad būtina auklėjimo priemonė. Galima daryti išvadą, kad vyresniųjų klasių mokiniai bausmes įvardija, kaip būtinas auklėjimo priemones. (priedas 9)

Pagal auklėjimo būdą, polinkį į diktatą ar kompromisą, išnagrinėjus gautus duomenis galima teigti, kad didžioji dalis respondentų linkusių į diktatą pasisako, kad tai būtina auklėjimo priemonė (83,0 proc.). O asmenys ieškantys kompromiso beveik tolygiai pažymi, kad bausmė nėra būtina auklėjimo priemonė 42,7 proc., nors beveik tokia pat dalis respondentų mano, kad tai būtina auklėjimo priemonė.

6 lentelė

Ar pritartumėte, kad bausmės yra būtina auklėjimo priemonė

		taip	ne	
Auklėjimo būdas	polinkis į diktatą	83,0%	17,0%	100,0%
	kompromiso ieškojimas	57,3%	42,7%	100,0%
Iš viso		66,1%	33,9%	100,0%

Kuo aukštesnis diktato lygis tuo stipriau pritariama, kad bausmės yra reikalinga auklėjimo priemonė. Ši teiginį patvirtina 6 a lentelėje pateikti duomenys. Visi 100 proc. pritariantys griežtam auklėjimo būdai, pasisako už tai, kad bausmės yra būtina auklėjimo priemonė. Esant vidutiniam diktato lygiui už minėtą teiginį pasisako 54,8 proc. Tyrimo metu taip pat tikrinta hipotezė apie vidurkių lygybę. Remiantis respondentų linkusių į diktatą nuomone patvirtintas statistiškai reikšmingas ryšys ($r = 0,307$ $X^2 = 31,629$ $df=2$ $p < 0,05$) tarp diktato lygio ir teiginio apie bausmes, kaip būtiną auklėjimo priemonę.

6 a lentelė

Diktatas * Ar pritartumėte, kad bausmės yra būtina auklėjimo priemonė

		taip	ne	Iš viso
Diktatas	labai stiprus	100,0%		100,0%
	stiprus	80,0%	20,0%	100,0%
	vidutinis	54,8%	45,2%	100,0%
Iš viso		66,1%	33,9%	100,0%

Galima teigti, kad reikšmingi duomenys yra gauti ištyrus požiūrį, ar reikia įstatymu uždrausti fizinės bausmės šeimoje: 235 (71 proc.) respondentų pasisako, kad reikia ir 97 (29 proc.) respondentų, kad įstatymu nereikia uždrausti fizinių bausmių. Iš to galima daryti išvadą, kad didesnė dalis respondentų teigia, kad bausmės, būtina auklėjimo priemonė ir kad beveik trečdalis respondentų pasisako, kad fizinių bausmių uždrausti nereikia (priedas 10).

7 lentelė

Ar reikia įstatymu uždrausti fizinės bausmės šeimoje

		taip	ne	Iš viso
Auklėjimo būdas	polinkis į diktatą	50,0%	50,0%	100,0%
	kompromiso ieškojimas	82,5%	17,5%	100,0%
Iš viso		71,4%	28,6%	100,0%

Didžioji dalis respondentų, linkusių į kompromisą (82,5 proc.) pažymi, kad reikia įstatymu uždrausti fizinės bausmės šeimoje. Viena dalis asmenų linkusių į diktatą pasisako, kad įstatymu uždrausti fizinių bausmių nereikia, o kita pusė pasisako, kad reikia.

Kuo stipresnis diktato lygis (priedas 10) tuo labiau pasisakoma, kad įstatymu fizinių bausmių uždrausti nereikia (71,4 proc.), esant vidutiniam diktato lygiui už minėtą teiginį pasisako 17,2 proc. respondentų. Tyrimo metu taip pat tikrinta hipotezė apie vidurkių lygybę. Remiantis respondentų auklėjant vaikus linkusių į diktatą nuomone patvirtintas teiginys apie diktato lygio ir teiginio apie fizinių bausmių uždraudimą šeimoje ryšį. Koreliacinė analizė rodo, kad yra statistiškai reikšmingas atvirkštinis ryšys ($r=-0,334$ $X^2=39,713$ $df=2$ $p < 0,05$).

2.2.6. Nežeminančios bausmės

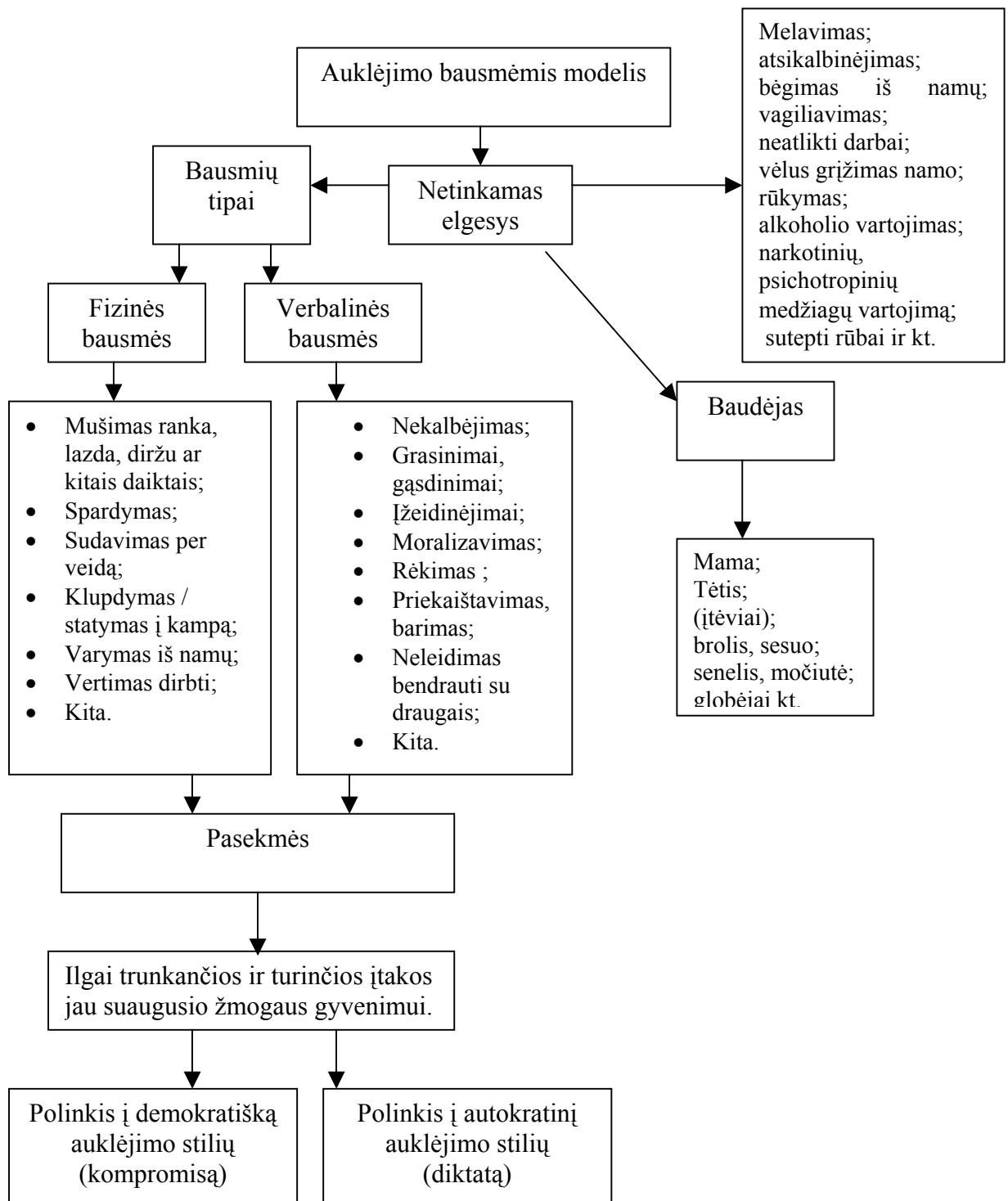
Apie nežeminančias bausmes kol kas mažai kalbama ir mokslinėje literatūroje. Išanalizavus respondentų atsakymus į pateiktą anketos klausimą: *Kokia Jūsų manymu, būtų geriausia bausmė, kuri nežemintų Jūsų ?* Galima daryti išvadą, kad priimtinausias, „geriausias“, mažiausiai žeminančios bausmės, anot respondentų, būtų:

- *Išklausymas, tinkamas bendravimas.* Dažniausiai respondentai pažymi, kad labai gera, nežeminanti bausmė būtų, kad su jais tėvai ar kiti šeimos nariai pasikalbėtų, išklausytų, leistų pasiaiškinti, kodėl taip pasielgė. Geriausia, kad tai būtų atliekama šeimos narių tarpe arba rimtas pokalbis dviese.
- *Finansiniai apribojimai* (sumažinti finansavimą, neduoti arbatpinigių, apriboti kišenpinigius, nenupirkti reikiamo ar trokštamo daikto ir kt. susiję su finansais). Užsienio mokslininkų darbuose (Mauerhofer, 2001; Gurtler, 2002; Ostrovskaia, 1995) apie finansinius apribojimus rašoma dažniau, lietuvių mokslininkų darbuose apie tai kalbama ganėtinai mažai, teko aptikti tik Vaicekauskienės (2002) darbe.
- *Kiti apribojimai* (neleisti žiūrėti televizoriaus, žaisti kompiuteriu, užsiimti mėgstama veikla). Kaip pažymi respondentai – bausmės, kurias patyrus nesijaustum pažemintas, bet galėtum apgalvoti, apsvarstyti, kodėl pasielgei negerai.
- Kai kurie respondentai pažymėjo, kad priimtina ir nežeminanti bausmė „*namų areštas*“. Už netinkamą elgesį būtų nubaustas, turėtų viską gerai apgalvoti, padaryti išvadas.
- Dalis respondentų teigė, kad jei tėvai ir baudžia, kad tai darytų ne prie svetimų žmonių (matant svetimam žmogui jaučiasi dar labiau įžeisti, pažeminti ir kt.).

Iš gautų duomenų matyti, kaip pažymi respondentai, kad reikia didesnio, nuoširdesnio bendravimo ir glaudesnių tarpusavio ryšių. Kad atsirastų geri santykiai tarp vaikų ir tėvų pagarba, tarpusavio supratimas, būtų glaudūs ryšiai, reikėtų gerai panagrinėti vaiko memorandumą tėvams.(priedas 11).

2.2.7. Apibendrinimas

„Dažnai tėvai, remdamiesi savo vaikystės patirtimi, nusprendžia, kaip drausmins, kaip nuosekliai tai darys, ko vaikas galės tikėtis už savo elgesį. Jei jūsų tėvai buvo karinės drausmės šalininkai ir jiems sekėsi, jūs galbūt išbandysite tą pačią taktiką. Tačiau jei užaugote priešindamiesi griežtiems reikalavimams ir netgi maištavote, tai tikėtina, kad pasirinksite kitokį būdą.” (Peters, 1999).

IŠVADOS

- Hipotezė, kad jaunas žmogus savo būsimoje šeimoje auklėdamas vaikus bus linkęs vadovautis bausmių modeliu, kurį patyrė vaikystėje, pasitvirtino.
- Respondentai nurodo daug sunkesnius baustinus nusižengimus nei tie, už kuriuos patys buvo baudžiami. Bausmių priešasčių hierarchiją mokiniai tarsi „apverčia”.
- Didžioji dalis respondentų linkę rinktis demokratišką auklėjimo stilių (kompromisą), tačiau nemaža dalis turi polinkį į autokratinį auklėjimo stilių (diktatą).
- Tyrimo koreliacinė analizė atskleidė ryšį tarp lyties ir kompromiso ieškojimo. Moterys (merginos) labiau linkusios į kompromisą nei vyrai (vaikinai).
- Respondentai linkę auklėti vaikus autoritariniu stiliumi (diktatas) griežčiau baustų už paklusnumo autoritetui stoką. Asmenys, linkę į demokratiškesnį auklėjimo stilių (kompromisą), baustų už moralės normų nepaisymą, nusižengimą visuotinai priimtoms socialinėms taisyklėms.
- Respondentų linkusių į diktatą patirtos ir skiriamos bausmės yra fizinės, griežti apribojimai. O į kompromisą linkusių asmenų patirtos ir skiriamos bausmės liberalesnės, verbalinio pobūdžio, taikančios apribojimus.
- Didžioji dalis respondentų pritaria, kad bausmė yra būtina auklėjimo priemonė. Koreliacinė analizė atskleidė statistiškai reikšmingą ($p < 0,05$) ryšį: kuo stipresnis diktato lygis, tuo labiau pritariama, kad bausmė - būtina auklėjimo priemonė.
- Beveik trečdalis respondentų pažymi, kad fizinių bausmių įstatymu uždrausti nereikia. Didesnė dalis respondentų linkusių į kompromisą pasisako, kad reikia įstatymu uždrausti fizinės bausmės šeimoje. Viena dalis asmenų linkusių į diktatą pritaria, kad reikia uždrausti, o kita dalis pasisako prieš fizinių bausmių uždraudimą. Kuo stipresnis diktato lygis, tuo labiau pasisakoma, kad fizinių bausmių uždrausti nereikia.
- Geriausios bausmės, kurios nežemintų respondentų – finansiniai apribojimai, pasikalbėjimai, leidimas pasiaiškinti kodėl taip pasielgė, namų areštas.

LITERATŪRA

1. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.
2. Bajoriūnas, Z. (2004). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Kronta.
3. Bitinas, B. (1998). *Ugdymo tyrimų metodologija*. Vilnius: Jošara.
4. Blažys, V. (1999). Kelias į niekur. Ar teisybė stipresnis? Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoje. Vilnius.
5. Benatar D. (1998). Corporal Punishment. Social Theory and Practice. New York Vol.24. p.237-262.
6. BNS duomenys (2003). Lietuvos rytas.vasario.5.
7. Bulotaitė, L. (2003). Moksleiviai ir narkotikai: Tyrimų duomenys. Vilnius: Efrata.
8. Bulotaitė, L., Pivorienė, R. V., Sturlienė, N. (2001). *Drauge su vaiku*. Vilnius: Efrata.
9. Campbell, R. (2000). *Vaikai pavojuje. Kaip padėti vaikui nugalėti pyktį*. Kaunas.
10. Campbell, R. (1999). *Kaip iš tikrųjų mylėti savo vaiką*. Kaunas: Sidabrinis trimitas.
11. Conger J.J., Mussen P.H., Kagan J (1996). Child Development and Personality. New York: Harper&Row Publishers. p. 72-76.
12. Chamberlain P., Patterson G.R. (1995). Discipline and Child Compliance in Parenting. Handbook of Parenting. Ed. by Bornstein M.H.. Vol.4. p.205-227.
13. Charles,C.M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma Littera.
14. Čekanavičius,V.,Murauskas, G. (2003). *Statistika ir jos taikymai*.I dalis.Vilnius: TEV.
15. Černius, V.,J. (1992). *Mokytojo pagalbininkas*. Kaunas: Litera.
16. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
17. Day R.D., Peterson G.W., et al. (1998). Predicting Spanking of Younger and Older Children by Mothers and Fathers . Journal of Marriage & Family. Vol.60.p.79-93.
18. Degutis, M. (1999). *Socialinių tyrimų metodologija*. Kaunas: Naujasis lankas.
19. Dobson, D. (1995). Nepaklusnus vaikas. Vilnius.
20. Dreikurs, R. ir Soltz,V. (2004). *Laimingi vaikai. Iššūkis tėvams*. Vilnius: Vaga.
21. Geniušas, J. (1968). Ar galima mušti vaikus? Rinktiniai pedagoginiai raštai. Kaunas.
22. Giles-Sims J., Straus M.A. (1995). Child, Maternal, and Family characteristics Associated with Spanking . Family Relations.. Vol. 44. p.170-186.
23. Ginott, H.G. (1999). *Tarp tėvų ir vaiko*. Vilnius: Via recta.

24. Guidance for Effective Discipline . American Academy of Pediatrics. 1998. Vol. 101. No. 4. p.723-728.
25. Gurtler, H. (2002). Strafen und Folgen. Berlin , Verlag Urania. p. 65-79.
26. Gyamfi P., Jackson A.P., et al. (1998). Employment Status, Psychological Well-being, Social Support, and Physical Discipline Practices of Single Black Mothers. Journal of Marriage & Family. Vol. 60. p.894-903.
27. Jašinskaitė, M. (2001). *Daugelis tėvų nesupranta vaikų poreikių*. Vilnius.
28. Jermakovienė, I. (2000). *Vaikų agresija*. Vilnius.
29. Jovaiša, L (1995). *Hodegetika. Auklėjimo mokslas*. Kaunas: Agora.
30. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
31. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
32. Kendall, F. (2001). *Ypatingi tėvai- ypatingi vaikai*. Vilnius: Andrena.
33. Komenskis, J.A. (1986). *Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
34. Крайг, Г. (2000). Психология развития. Санкт Петербург: Питер.
35. Leliūgienė, I. (1997). *Žmogus ir socialinė aplinka*. Kaunas: Technologija.
36. Litvinienė, J. (2002). *Šeima- vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda.
37. Luobikienė, I. (2000). *Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika*. Kaunas: Technologija.
38. Matulienė, G. (1997). *Šeimos psichologija*. Kaunas.
39. Mauerhofer, A. (2001). Pädagogik nach biblischen Grundsätzen (I), Holzgerlingen.
40. Merkys, G., (1999). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai.
41. Mikalajūnaitė, R. (1999). Fizinės bausmės šeimoje – tradicinis vaikų auklėjimo būdas. Ar teismus stipresnis? Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoje. Vilnius.
42. Miškinis, K. (1993). *Šeimos pedagogika*. Vilnius.
43. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.
44. Островская, Л.Ф.(1995). *Надо ли наказывать детей*. Москва.
45. Peters, R. (1999). Nebijokite drausminti vaikų. Vilnius: Tyto alba.
46. *Psichologijos žodynas*.(1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
47. Seliokienė, L. (2004). *Šeimos pedagogika*. Marijampolė.
48. Straus M.A. (1999). Is it Time to Ban Corporal Punishment of Children? Canadian Medical Association Journal. Vol. 161. p.821-829.
49. Straus M.A. (1996). Spanking and the Making of a Violent Society. Pediatrics. Vol. 98. p.837-843.
50. Suaugęs žmogus neturi mušti vaiko. (2003). Vaiko teisių informacijos centras, Vilnius.

51. Šatas, J. (1999). Teisinės užkardos fizinėms bausmėms, taikomos vaikams šeimoje ir visuomenėje. Ar teismus stipresnis? Smurto prieš vaikus apžvalga Lietuvoje. Vilnius.
52. Uzdila, J. (1993). *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius: Academija .
53. Vaicekauskienė, V. (2002). Suaugusiųjų paskatinimai ir bausmės ugdant vaikus (remiantis 9-12 metų vaikų nuomonėmis). *Pedagogika*. 2002. 58. p. 35-40.
54. Žekienė, K. (2001). Auklėti nebaudžiant. *Artuma*. Nr. 7/8
55. Žukauskienė, R. (1998). Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.
56. Žukauskienė, R. (2001). Kodėl vaikai neklauso. Vilnius: LR ŠMM. p. 34-36.
57. Rimkuvienė, V. (2004). Nauja - tai gerai pamiršta sena. Atsikandę liberalumo tėvai vėl bando vaikams nubrėžti aiškias ribas. Ar įmanoma užauginti laisvą asmenybę ir išsaugoti savo autoritetą? - [žiūrėta internete 2005-02-02].
<http://www.ieva.lt/temos?method=get&item=80&pg=2>
58. Weyman-Reichardt, B.(2004). Eine Ohrfeige hat noch nie geschadet. – [žiūrėta internete 2005-01-15].
http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Aktuelles/a_Haeufige_Probleme/s694.html

Zusammenfassung

In der Magisterarbeit wird der Einfluss der Strafenpraxis auf die Einstellungen zur Kindererziehung analysiert. Man versucht zu erschließen, wie die in der Kindheit erlittenen Strafen die Einstellungen eines jungen Menschen zum Thema Strafen in der Familie beeinflussen.

Problemfragen.

Welchen Einfluss machen die in der Kindheit erlittenen Strafen auf die Einstellungen eines jungen Menschen zur Erziehung der Kinder mit Hilfe der Strafen ? Gibt es eine Tendenz, dass das Kind das Erziehungsmodell seiner Eltern übernimmt?

Forschungsobjekt.

Die persönlichen Erfahrungen der Schüler der oberen Klassen und ihre Einstellungen zu den Strafen in der Familie.

Forschungshypothese.

Es ist möglich, dass ein junger Mensch in seiner eigenen Familie bei der Kindererziehung von demselben Strafenmodell ausgeht, das er in der Kindheit erlebt hat.

Forschungsziel.

Die persönlichen Straferfahrungen der Schüler der oberen Klassen und ihre Einstellungen zu den Strafen in der Familie erschließen.

Forschungsaufgaben:

1. Aufgrund der wissenschaftlichen Literatur das theoretisch- hypothetische Modell konstruieren, wie die erlittenen Strafen die Einstellungen zur Strafenanwendung beeinflussen.
2. Anhand des theoretischen Modells die Methodik der Forschungen der Einstellungen zur Kinderbestrafung erarbeiten.
3. Die Forschung in den oberen Klassen der Gesamtschulen und in Gymnasien durchführen.
4. Die Forschungsergebnisse mit Hilfe der quantitativen Methode bearbeiten.
5. Die Schlussfolgerungen der Forschung vorstellen.

Forschungsmethoden.

Methoden der Datensammlung:

- Analyse der wissenschaftlichen Literatur.
- Schriftliche Umfrage – Fragebogen.

Methoden der Datenverarbeitung:

- Datenverarbeitung anhand der gewöhnlichen deskriptiv- statistischen Methoden.

Im ersten Teil der Arbeit werden theoretische Aspekte der Strafen, die Strafauffassung von verschiedenen Autoren, die auf diesem Gebiet durchgeführten wissenschaftlichen Forschungen, die Einteilung der Strafen, ihre Anwendungsbedingungen u.a. vorgestellt. Durch die Analyse der wissenschaftlichen Literatur wird versucht, den Einfluss der körperlichen und verbalen Strafen auf die Persönlichkeit eines Kindes zu erschließen.

In Anlehnung an die analysierte wissenschaftliche Literatur wird das theoretisch-hypothetische Modell konstruiert, wie die erlebten Strafen die Einstellungen zur Strafenanwendung beeinflussen.

Im zweiten Teil der Magisterarbeit wird eine Forschung vorgestellt, welche persönlichen Erfahrungen die Schüler der oberen Klassen mit familialen Strafen und welche Einstellungen sie zu den Strafen in der Familie haben. Die Forschung wurde in 4 Gesamtschulen und Gymnasien durchgeführt, anhand der Methodologie der quantitativen Forschung. An der Forschung haben 322 Respondenten teilgenommen.

Die Untersuchungsergebnisse wurden mit Hilfe der gewöhnlichen deskriptiven statistischen Methoden bearbeitet. In Anlehnung daran wird die vergleichende Analyse der persönlichen Strafenerfahrungen der Respondenten und die Analyse ihrer Einstellungen zu einem bestimmten Erziehungsstil vorgestellt. Die Untersuchungen haben festgestellt, dass die Respondenten, die zum Diktat veranlagt sind, häufiger körperliche und mit Freiheitsbeschränkung verbundene Strafen erlitten, und sie würden auch selbst körperliche und aggressive verbale Strafen anwenden. Die zum Kompromiss neigenden Respondenten erlitten öfter verbale Strafen bzw. Ignoranz, und sie würden selber auch verbale Strafen sowie Freiheitsbeschränkung der Kinder verwenden.

Man formuliert eine Schlussfolgerung- die Hypothese darüber, dass ein junger Mensch in seiner eigenen Familie von demselben Strafenmodell, das er als Kind erlebt hat, ausgeht, hat sich als richtig erwiesen.

PRIEDAI